

Hybo Everdes de Boer behoorde tot die klasse van mannen; - hoezeer zijn stoffelijk omkleedsel, in den laatsten tijd, door een smartelijk lijden inéenviel, vertoonde echter zijn geest, bij de herinnering aan vroegere sterkte, nu en dan nog karakteristieke overblijfselen van jeugdige veerkracht. En toch zoude hij — zooals wij reeds zeiden — meer dan waarschijnlijk in het lot dier mannen, hierboven door *ons* bedoeld, gedeeld hebben, wanneer hij zich niet 29 jaren lang in de schaduw des roems van een grijs legerhoofd had opgehouden en ook daarin ontslapen was.

De kolonel *de Boer* werd op den 10den Februarij 1776 te Emden, in Oost-Vriesland, geboren. Tot de Pruisische monarchie behorende, waren echter de handels-betrekkingen van dit gewest met het voormalige gemeenebest der Nederlanden zoo menigvuldig, dat ook onze *de Boer* in zijne jeugd welligt meer van Holland dan van Pruisen had hooren spreken. Dit is misschien eene van de redenen, die hem later bewogen, om aan het bewind der zich vestigende Bataafsche republiek zijne diensten aan te bieden. Dat hij de krijgsmacht, en niet den stand zijns vaders, die tot de handel-scheepvaart in betrekking stond, omhelsde, moet misschien worden toegeschreven aan den drang der toenmalige omstandigheden, waardoor de groote handel aan banden gelegd werd. Intusschen had hij de kracht van ziel - den zeevarende zoo zeer eigen, en die hem de gevaren, aan die betrekking verbonden, zoo koelbloedig doen trotseren - van zijnen vader overgeërfd, en reeds zeer spoedig na zijne in diensttreding, was hij in de gelegenheid zulks door daden te toonen.

Daar hij voor de zeevaart was opgeleid, zoo had hij in zijne eerste jeugd een speciaal onderwijs genoten, dat hem later bijzonder nuttig was; aan zijne zedelijke ontwikkeling was ook met zorg gearbeid. Zijn minzame omgang, zijne echte humaniteit en zijn vast karakter, waren tevens even zoovele bewijzen voor eene meer dan gewone beschaving.

Met deze hoedanigheden toegerust, trad *Hybo Everdes de Boer* op den 15den Junij 1793 in de dienst van het gemeenebest, als eenvoudige soldaat bij het 4de bataillon Hollandsche jagers. Als zoodanig ingeschreven, werd hij reeds den daaropvolgenden dag tot korporaal, en in de maand Augustus van datzelfde jaar tot fourier, bevorderd. Door zijn uitmuntend gedrag, zijne strikte eerlijkheid en zijn ijver in de waarneming zijner betrekking, deed hij zich zeer spoedig van eene voordeelige zijde kennen, terwijl alles hem eene gelukkige toekomst scheen te voorspellen. Middelerwijl leerde hij bij ondervinding, dat er in het maatschappelijk leven dikwerf nog meer dan dat alles noodig is om fortuin te maken; want ofschoon onze *de Boer*, bij de eerste opklimmingen in de onder-officiers-graden, zich niet over trage bevordering te beklagen had (den 16den

April 1796 was hij reeds tot sergeant benoemd), ondervond hij echter in de daaropvolgende jaren menige teleurstelling.

Met het bataillon waarbij hij was ingedeeld, maakte hij, in het hierboven genoemde jaar, den togt naar den Rijn, die als veldtogt werd aangerekend, doch waar geene meldenswaardige zaken voorvielen. Drie jaren later werd hij op een werkdadiger tooneel verplaatst, waarop hij zijne krijgsdeugden ten toon konde spreiden. Wij bedoelen hier Noord-Holland, bij gelegenheid van de landing der Anglo-Russische armee, en in de eerste plaats het groote gevecht bij Bergen (19 September 1799). *De Boer* had op dien dag reeds van den aanvang af, met onverschrokken moed in de gelederen van zijn bataillon gestreden, en in de hitte des gevechts, van het gros zijner krijgsmakkers gescheiden, wordt hem eene gelegenheid aangeboden, om zich door eene schitterende daad te onderscheiden. Hiervan gebruik makende, stort hij, aan het hoofd van 9 jagers, op twee vijandelijke veldstukken, dringt tot dezen door en vermeestert dezelve met de bajonet.

Niet indachtig om het bezit dezer zegeteekenen voor zich en de zijnen te verzekeren, snelt hij, aan het hoofd zijner negen krijgsmakkers, den wijkenden vijand achterna, en heeft daarbij het geluk om zijnen chef, den luitenant-kolonel *Trip*, uit het naauw te redden. Nu eerst keert hij naar de veroverde stukken terug; doch zulke alleen staande en voor geene zelfverdediging vatbare voorwerpen, blijven nimmer lang zonder veroveraars (!); een ander had deze gelegenheid te schoon gevonden om ze niet weg te voeren, en over derzelver inbezitting zich te beroemen; de belooning welke onzen *de Boer* zoo regtmatig toekwam, smukte weldra de schouders eens anderen. Zijne kloekmoedige daad was door vele zijner krijgsmakkers opgemerkt geworden, en met deze overtuiging, even als met het bewustzijn van meer dan zijnen pligt gedaan te hebben, stelde hij zich tevreden; de hem aangeborene bescheidenheid onderdrukte elke opwelling om zich te doen gelden. Alhoewel hij nu ook eenigzins in zijne billijke verwachting mogt teleurgesteld wezen, hield hem dit geenszins terug, om in den slag van Castricum (6 October 1799) naar andere kansen van krijgs-geluk om te zien; doch ditmaal had de vijand het op zich genomen om hem voor altijd te signaleren als een dier krijgslieden die zich immer daár bevinden waar het warmste gevochten wordt; met twee musketkogels, twee bajonetsteken en een' sabelhouw, in en op het lijf, werd hij van het slagveld gedragen.

Dit alles vermogt echter niets tot zijne bevordering bij te dragen! Noch zijne geest-begaafdheden, noch zijn onberispelijk en voorbeeldig gedrag, noch zijne stoutmoedige dapperheid, noch zijne eervolle wonden bragten hem eenen stap verder op de loopbaan door hem zoo loffelijk begonnen. Maar er bleef

iets over dat zijn hart streelde, en dat, bij het niet verkrijgen van stoffelijke voordeelen, hem des te dierbaarder werd: de onderscheiding, namelijk, die hij van de zijde zijner chefs, en de achting die hij van den kant zijner krijgsmakkers genoot. Is het niet te verwonderen, dat de eenvoudige sergeant, die door den generaal *Dumonceau*, en ook later door den generaal *Bonhomme* op zulk eenen hoogen prijs gesteld werd, en die door den eerstgenoemden zelfs was belast geworden met topographische werkzaamheden, den officiers-grad niet konde erlangen? Een ieder sprak met lof van hem, en toch scheen eene fataliteit zijne bevordering tegen te werken.

Dat zijne militaire kennis zich veel verder dan tot het gewone uitstrekke, bewees het onderwijs dat hij aan twee kadets gegeven had, waardoor dezen werden in staat gesteld om aan het, ook destijds gevorderde, examen te voldoen. Beiden werden tot officier bevorderd, en konden nu, met de epauletten versierd, hunnen sergeant-leermeester de hulde hunner erkenntenis komen toebrengen.

Met zijn bataillon naar de Rijn-armee gezonden, vond *de Boer* weder gelegenheden om, in den winter-veldtogt van 1800 tegen de Oostenrijkers, menigvuldige proeven van zijn scherpzinnig beleid af te leggen. In het gevecht bij Burg-Eberach, trok hij de aandacht zijner chefs, daar hij, bij het stormenderhand nemen van dit vlek, de eerste was die in het klooster drong, dat met hardnekkigheid verdedigd werd.

Het was omstreeks dien tijd, dat de generaal baron *Chassé* voor het eerst van den man hoorde spreken, die later een van zijne getrouwste gezellen werd op de gevaarvolle baan welke hij met zoo veel roem heeft doorloopen. Te Wurtzburg zijnde, ten huize van den generaal *Dumonceau*, bij gelegenheid dat de sergeant *de Boer* door genoemden generaal met eenige werkzaamheden belast werd, hoorde hij met den grootsten lof van zijne hoedanigheden gewagen; terwijl de laatstgenoemde zich zeer beklaagde, dat het hem tot dus verre niet had mogen gelukken, dien hoogstverdienstelijken onder-officier te doen bevorderen.

Na het eindigen van dezen werkzamen en bloedigen veldtogt, keerde *de Boer* in zijn vaderland terug, om eindelijk den sedert lang verdienden officiers-grad te erlangen. Den 17den Augustus 1802 werd hij tot 2den luitenant bij het 5de bataillon Hollandsche jagers aangesteld. In datzelfde jaar vertrok hij met een detachement van zijn bataillon naar de kolonie Suriname. Bij zijn verblijf aldaar, maakte hij zich zeer nuttig aan het gouvernement en bij bijzondere goed-bezitters, door zijne speciale kennis in het landmeetkunstig vak. Van deze bezigheden, die zijne financiële aangelegenheden niet weinig voordeelig waren, werd hij echter spoedig afgetrokken, daar hij in

het voorjaar van 1803 met eene expeditie naar Berbice gezonden werd, om de oproerlingen te tuchtigen. In weêrwil van het klimaat, lag de 2de luitenant *de Boer*, bij deze gevaarvolle en moeilijke onderneming, eene buitengewone veerkracht aan den dag, zoodat hij ook het zijne er aan toebragt om dezelfde gelukkig te doen slagen. De oorlog met Engeland middelewijl uitgebarsten zijnde, werd het detachement, waarbij hij diende, zeer spoedig overmand, en hij geraakte, zodoende met al de zijnen krijgsgevangen. Op dit ongeluk volgde een tweede, namelijk, van met het transportschip dat hem naar Engeland moest overvoeren, op de kusten van Portugal schipbreuk te lijden. Niet alleen verloor hij door deze ramp alle zijne door zuinigheid en vlijt bijeengebragte bezittingen, maar werd daarenboven met een gebroken been, ontwrikten schouder en gebroken sleutelbeen, en alzoo zwaar gewond, aan land gebragt. Met de uiterste gelatenheid onderwierp hij zich aan het hem vijandige lot, en verloor geen oogenblik zijn vertrouwen op eene steeds zorgende Voorzienigheid.

Kort na zijne genezing werden zijne wenschen, om uit krijgsgevangenschap ontslagen en weder te midden zijner landgenooten en krijgsmakkers te zijn, verhoord. In zijnen rang van 2den luitenant bij het 2de regiment infanterie van linie geplaatst, maakte hij met hetzelfde de veldtogten in Hanover en Pommeren (1806 en 1807) mede. Ook in deze gewesten bleef *de Boer* zich gelijk, overal de eervolste getuigenissen inoogstende. Een dier bewijsstukken, betrekkelijk zijn vroeger gedrag, was van den luitenant-generaal *Dumonceau*, uit het kamp te Zeist den 14den Augustus 1804 gedagteekend, op perkament geschreven, luidende aldus:

« Je soussigné lieutenant-général commandant l'armée Hollandaise, certifie et atteste, que monsieur *de Boer*, pendant le temps qu'il a servi dans le 5me bataillon des chasseurs Bataves a toujours déployé le plus grand zèle et activité dans le service, et s'est fait connoître avantageusement et particulièrement dans les campagnes de la Nord-Hollande et d'Allemagne par sa bravoure et son intelligence, ce qui lui a acquis et mon estime et celle de tous les officiers du bataillon où il servait, et mérite d'être considéré comme un militaire fort estimable et distingué.»

Een tweede niet minder eervol getuigschrift, betrekking hebbende op het gedrag van den 2den luitenant *de Boer* in de veldtogten van 1806 en 1807, en uit het hoofd-kwartier te Lunenburg den 4den October 1807 gedagteekend, is van den volgenden inhoud:

« Le lieutenant-général *Gratien*, l'un des commandants de la légion d'honneur, commandant de l'ordre Royal de Hollande, commandant la 2me division des troupes de Sa Majesté en Allemagne, certifie que monsieur *de Boer*, lieutenant des volti-

geurs au 2me régiment d'infanterie de ligne, a toujours eu une conduite digne d'éloges; depuis qu'il est sous ses ordres, et qu'il s'est distingué dans la campagne dernière en déployant le plus grand zèle et la plus grande activité à la poursuite et recherche des partisans prussiens.»

Een ander getuigschrift van zijnen voormaligen bataillonschef, den luitenant-kolonel *B. A. Batenburg*, van den 11den October 1807 gedagteekend, verdient mede gekend te worden; hetzelfde luidt als volgt:

« De ondergeteekende, luitenant-kolonel van het 9de regiment Koninklijke Hollandsche infanterie van linie, voorheen gekommandeerd hebbende het 5de bataillon jagers, certificeert en attesteert, dat de luitenant *de Boer*, thans dienende bij het 2de regiment infanterie van linie, gedurende den tijd van vier jaren in opgemeld bataillon jagers als luitenant heeft gediend, en in dien tijd den grootsten ijver en vlijt in de dienst betoond en in alle gelegenheden waarin hij geëmployeerd is geweest, steeds de beste intelligentie heeft aan den dag gelegd; wel verdienende in eenen hooger rang te worden geplaatst, en indien de communicatie met het vaderland niet door den oorlog met Engeland in 1805 afgesneden ware geweest, zoude hem zeker te dien tijde reeds eenen hooger graad zijn toegekend.»

« De ondergeteekende recommandeert dus dien braven officier, zich verzekerd houdende, dat *Z. M.* onze Koning zoo vele voldoening bij deze bevordering, als gezegden luitenant erkentelijkheid zal hebben.»

Hetgeen wij vroeger van het karakter van den waardigen afgestorven gezegd hebben, wordt door deze getuigschriften bevestigd, en bij vele gelegenheden werd van zijne uitmuntende hoedanigheden als krijgsman gebruik gemaakt. Was er iemand noodig om deze of gene moeilijke opdracht te volbrengen, welke vertrouwen en tevens inspanning van geest of lichaamskrachten vergde, dan was het *de Boer*, die, zelfs door zijnen hoogsten chef, den luitenant-generaal *Dumonceau*, daartoe gekozen of aanbevolen werd. Zijne stoutmoedige voortvarendheid, met schrandtheid en voorzigtigheid vermaagschapt, deden meesttijds de hem opgelegde taak met eenen goeden uitslag bekroonen.

Met zulk eenen benijdenswaardigen roep, kwam hij in het jaar 1808 met zijn bataillon bij de troepen die te Waalsdorp in een kamp werden vereenigd. Hier leerde de generaal baron *Chassé* hem voor het eerst meer persoonlijk kennen, en het sprak wel van zelf, dat een officier, die met zulke eigenschappen toegerust was, ook zeer spoedig door den nog jeugdigen, onvermoeiden en dapperen bevelhebber op hoogen prijs moest gesteld worden. Bij den grooten marsch welke deze troepen, van het Hollandsche strand tot achter de Spaansche Pyreneeën moesten maken, toonde *de Boer* deze hooge schatting waardig te

zijn, en in alle opzichten eene eervolle onderscheiding te verdienen.

De Spaansche bodem, het tooneel waarop de generaal *Chassé* zijnen reeds behaalden wapenroem, met nieuwe en onverwelkbare lauweren zag bekransen, leverde ook aan den afgestorvene dien wij hier gedenken, een ruim veld voor zijne begeerte, om den werkkring zijner pligten op eene eervolle wijze uit te breiden. Zijne reeds zoo bekende dapperheid had weder heerlijk geschitterd in het gevecht bij Durango; doch het was in den slag van Missa d'Ibor (17 Maart 1809) dat de gelegenheid hem bijzonder gunstig toelachte, om voor de oogen zijner Hollandsche en Fransche wapenbroeders uit te blinken. Zulke gelegenheden liet hij nimmer ongebruikt voorbij gaan; hoezeer hij toch altijd, na volbrachte taak, zich bescheiden terug hield. Een officieel stuk door den majoor *von Goedeck*, kommandant van een bataillon voltigeurs bij de Duitsche divisie, onderschreven, uit Middelin den 30sten Maart 1809 gedagteekend, en dat als een authentiek stuk, door de hoofdadministratie van het 54ste regiment Fransche infanterie van linie, bij recidive in 1814 is bekrachtigd, schildert zijn aldaar gehouden gedrag in weinige doch krachtige trekken:

« Monsieur *de Boer* lieutenant au 2me régiment Hollandais, officier pleins de talens et de mérite, se distingua à la bataille de Missa d'Ibor, d'une manière très-brillante. Il passa un des premiers à la tête de 25 voltigeurs la rivière et montra la direction que le bataillon de voltigeurs avait à prendre. Il fut attaqué très-vivement par l'ennemi, qui chercha à s'opposer au passage, et qui était en force supérieure. Monsieur *de Boer* aussitôt que le bataillon eût passé la rivière, marchait toujours à la tête de l'avant-garde, et dirigea si bien le bataillon, que nous eûmes l'avantage de tourner la première position: un feu très-vif de deux bataillons Espagnols ne retint point du tout la marche de monsieur *de Boer*, il les tourna toujours et contribua infiniment à les chasser dans leur position principale. Malheureusement au moment où il prit quelques prisonniers, il reçut une blessure, et cependant il n'a jamais pu être persuadé à quitter sa troupe pour se faire soigner. Il est de mon devoir de recommander et de louer sa bravoure, ainsi que ses talens militaires, pour recevoir une récompense qui lui est due à si juste titre.»

Wanneer men, na de lezing van dit officiele stuk, nogmaals de andere reeds geleverde officiele bescheiden in overweging neemt, dan zal het voorzeker aan een ieder opmerkelijk voorkomen, dat men dienzelfden *de Boer*, die reeds als onder-officier in het laatste gedeelte der vorige eeuw, om zijn voorbeeldig gedrag, ijver voor de dienst en stoutmoedigheid, door allen die hem kenden hoog geschat werd, nog in 1809 als 2den luitenant aantreft. Meer nog is het te bewonderen, dat diezelfde

2de luitenant nog tot in de laatste helft van het jaar 1812, na zulke wapenfeiten bedreven, en na zulke eervolle getuigenissen, en daarenboven de bijzondere hoogachting van vele Fransche chefs verkregen te hebben, in dienzelfden graad zich bij elke gelegenheid nog bleef onderscheiden. Wanneer men dit zijn lot bij dat van vele anderen vergelijkt, dan voorwaar kan hier met regt gezegd worden, dat *de Boer* ongelukkig gediend heeft, en eene buitengewone zielskracht moet hebben bezeten, om zich boven dat alles te verheffen. Immers hij leefde in het tijdvak waarin het krijgs-geluk velen, onder de velen, toelachte, en waarin het aan eenigen zelfs vergund werd, om met de bajonet of huzaren-sabel onder de vorsten-kronen er zich eene uit te zoeken!

De generaal *Chassé* evenwel had onzen *Oost-Vries*, sedert de eerste kennismaking te Waalsdorp, niet meer uit het oog verloren. Het terrein waarop men werkzaam was en de vijand dien men te bekampen had, vergden een even beleidvol doorzigt en onvermoeidheid, als stoutmoedige dapperheid, en dáár waar deze hoedanigheden naauw vereenigd moesten werken, werd bij voorkeur onze *de Boer* tot de uitvoering gekozen. Het genoemde legerhoofd was hem reeds menige genoegdoening moeten schuldig blijven, en het was daarom, zoowel als om van zijne gezochte diensten nog meer te kunnen partij trekken, dat hij hem, in October 1809, als ordonnans-officier aan zijn' persoon verbond.

De chef van het bataillon, dat hij nu verliet om eene nieuwe betrekking te aanvaarden, achtte het eene zijner grootste verplichtingen, om den afscheidnemende krijgs-gezel, een sprekend bewijs van aller achting te geven. Dit getuigschrift, mede door den raad van administratie van het regiment gelegaliseerd, was van den volgenden inhoud:

« Durant tout le temps que j'ai eu l'honneur de commander le bataillon de voltigeurs, le lieutenant *de Boer* du premier bataillon, du second régiment d'infanterie de ligne Hollandais, s'est toujours conduit comme un officier brave et intelligent et s'est concilié l'attachement et l'estime aussi bien de moi que de tous ses camarades. Je prends la liberté de le recommander dans la plus grande protection de monsieur le général *Chassé*, afin de faire connoître ce digne officier à sa Majesté le Roi de Hollande.»

« *A Jeyes*, le 10 October 1809.»

« (signé) DE SMALKALDER, »

(Handteekeningen der « *Chef du 2me bataillon de Hesse* et leden van den raad *command' les voltigeurs réunis.* » van administratie).

De Boer's geschiktheid voor de speciale stafdienst, zijne vaardigheid in het opstellen en behandelen van administratieve dienstzaken, kwam nu in een helder daglicht. Ook

het gemak waarmede hij zich eene vreemde taal eigen maakte, en waardoor hij zich in de Spaansche konde doen verstaan en begrijpen, deed hem in het hoofd-kwartier des Hollandschen generaals hoogst nuttig wezen. Te belangrijker waren de diensten welke hij in die oogenblikken konde bewijzen, aangezien zijn nieuwe hoofd-chef, de generaal baron *Chassé*, tot militairen gouverneur van een gedeelte der provincie la Mancha benoemd, bij een moeilijk en gevaarlijk militair bewind, ook over vele diensttakken van het burgerlijk beheer het gezag voerde. Zij nu die den oorlog op het Schiereiland van nabij gezien hebben, of die zich daarmede, uit goede bronnen puttende, hebben bekend gemaakt, weten, hoe moeilijk het was om het vertrouwen der Spanjaarden te winnen. In de betrekking waarin onze roemvolle landgenoot in la Mancha zich geplaatst zag, moest hij, om eer aan zijne administratie en aan het Hollandsche karakter te doen, dat vertrouwen zoeken te verkrijgen. Billijkheid, met eene strenge regtvaardigheid gepaard, was dan ook het hoofd-kenmerk van alles wat van het hoofd-kwartier des generaals uitging. Het sprak nu wel van zelf, dat de personen, aan den staf van dien bevelhebber verbonden, den meester moesten evenaren. Vooral was dit noodzakelijk voor onzen *de Boer*, die meer speciaal met den diensttak der contributiën was belast, en die somtijds, slechts door een klein eskorte vergezeld, dagen lang een gedeelte van het gewest te voet doorkruiste. De regtschapenheid van den ordonnans-officier, en zijn minzaam karakter was bij de Spanjaarden, en zelfs bij de woeste moordzuchtige guerilla's, proverbiaal geworden. Een ieder kende den naam van *de Boer*, en ieder achtte den man die bij het volbrengen van de moeilijkste dienst-plichten, nimmer het ingeboren gevoel van zijn hart, nimmer de beginselen van ware braafheid en menschenmin verzaakte. Dat de Spanjaarden zulk een gedrag wisten te waarderen en hoog te schatten, daarvan zijn menigvuldige voorbeelden ter onzer kennis gekomen, waarvan wij er een, omdat dit mede onzen *de Boer* betreft, zullen mededeelen.

Een Spaansche alkade den generaal *Chassé* een klein geschenk willende maken, zendt met eenen bode, twee groote *palingen* aan hem af, met eenige regels schrift, den geachten gouverneur toewenshende, dat dit lang door hem verlangde lekkere gereg, hem als eenen oud-Vaderlandschen schotel goed moge bekomen. Ongelukkigerwijze valt de bode in handen van eenen der wreedste en geduchtste guerilla's-chefs; de bringer wordt onderzocht, de brief geopend en gelezen. Met doodsangst op het gelaat, staat de arme bode met zijne twee *palingen* in de hand, de gelaatstreken van den lezende chef gade te slaan. In hoopvolle verwondering ziet hij hem den brief weder toevouwen, een ander briefje schrijven, en hem

gelasten, de beide brieven met het geschenk des afzenders aan den ordonnans-officier *de Boer* te overhandigen. Bij de ontvangst bemerkte deze, niet slechts dat de zijnen generaal toegedachte *palingen*, groot gevaar geloopen hadden van eene andere destinatie te krijgen, maar ook, dat de drager het gevaar eener destinatie-verandering op eene zeer edelmoedige wijze was ontkomen. De bedoelde chef gaf namelijk in zijn briefje aan *de Boer* te kennen, dat men, den bringer als bespieder aangehouden hebbende, door hem bij nader onderzoek was bespeurd, dat hier slechts sprake van eenen lekkeren schotel was, dien hij den algemeen geachten, en door zijne landslieden hoog vereerden Hollandschen hoofd-officier niet wilde onthouden; zijnde hij tot zijn innig leedwezen niet in staat, om bij dat geschenk eenen derden paling of iets anders smakelijks van zijnen kant te voegen, bestemd voor den niet minder vereerden ordonnans-officier, om het kleine oponthoud bij de verdere afzending eenigzins te vergoeden, en als blijk te dienen van zijne bijzondere achting, enz.

Verschillende dergelijke bewijzen van ware hoogschatting welke *de Boer*, gedurende zijne administratieve en militaire betrekkingen, in Spanje van den kant des vijands heeft mogen ontvangen, zouden voldoende zijn, om 's mans edele en brave denkwijze in het heerlijkste daglicht te stellen. Door deze en gene voorvallen ontsproot die wederkeerige hoogachting, die, hoezeer het verschil van rang zeer groot was, echter weldra eene warme vriendschap tusschen den chef en zijnen ordonnans-officier deed ontstaan. Na het kwetsen van des generaals eersten adjudant *Clarion*, nam die vriendschap dagelijks toe, omdat *de Boer* toenmaals de grootste steun werd in de uitoefening van des generaals belangrijke betrekking. Daarbij was *de Boer* tot alles te gebruiken; onvermoeid in de werkzaamheden die het intendanten-wezen aangingen, handelde hij met evenveel omzigtigheid als het er op aankwam om deze of gene moeilijke en netelige questien met de Spaansche autoriteiten te beslechten. Dikwerf gebeurde het, dat hij van eene expeditie teruggekeerd zijnde, dadelijk weder naar eenen anderen kant gezonden werd, en nimmer verraadde een enkele gelaatstrek dat het hem te veel was. Eenmaal op deze wijze, en na een twintigtal uren gemarcheerd te hebben, komt hij in het hoofd-kwartier terug, vindt den generaal *Chassé* te midden der troepen, en gereed om tegen den vijand te rukken. De generaal wil hem een paard achterlaten, en hem eenige uren rust gunnen; doch *de Boer* slaat beiden af, verkiezende te voet zijnen generaal te volgen, om nogmaals eenen zwaren marsch af te leggen. Altijd opgewekt, nimmer rustend, zag men hem overal waar hij nuttig konde zijn, het zij aan den wapenroem zijns hoogvereerden chefs, of aan de rust of de verpleging der troepen. Werd er gevochten, dan vond men

de Boer steeds in het heetste van het gevecht, en wanneer daarna de troepen het bivouac betrokken, dan konde men zeker zijn hem op de been te vinden, zorgende voor de zekerheid van allen.

Het is de generaal baron *Chassé* niet alleen, die — en nog altijd met tranen in de oogen — bij het verhalen van deze en gene bijzonderheden, de voortreffelijke hoedanigheden des overledenen de grootste onderscheiding toekent; ook de luitenant-generaal baron *van Geen* en meer andere hoofd-officieren, te veel om hier op te sommen, zwaaijen hem denzelfden lof toe.

Op den 9den Augustus 1812 werd eindelijk onze 2de luitenant ordonnans-officier, na tien jaren in dien graad gediend en veertien veldtogten mede gemaakt te hebben, tot 1sten luitenant-adjudant van zijnen hoog geëerden chef bevorderd. De aanhoudende bemoeijingen, voorspraken en aanbevelingen, door dien chef in het voordeel van zijnen adjudant gedaan, om zijne bewezene diensten eenigzins te doen beloonen, hadden geene gelukkige gevolgen. De staven werden in Spanje veeltijds vergeten, en het was daarom, dat de generaal *Chassé* de overplaatsing van zijnen adjudant bij het 54ste regiment infanterie van linie bewerkte, om hem voor 't minst, ten gevolge zijner rangschikking, tot kapitein te doen bevorderen. Deze verplaatsing geschiedde alleen in zijn belang, en onder verband dat hij na zijne bevordering dadelijk in zijne oude betrekking zoude terug keeren.

Middelerwijl had onze *de Boer* in het gevecht bij Col de Maja eene kogel-wond opgedaan, en zoowel hier als in de daaropvolgende gevechten, zich weder onderscheiden; voornamelijk bij den overtocht van de brug over de Bidassoa, in den nacht van den 31sten Augustus op den 1sten September 1815, had hij nogmaals blijken van de grootste onverschrokkenheid aan den dag gelegd. Een vlejend getuigschrift, door den divisie-generaal baron *d'Armagnac* geteekend, zwaait aan zijn gehouden gedrag den hoogsten lof toe. Dit stuk, van de voorposten te Ainhoa den 17den September 1815 gedagteekend, werd aan den oorlogs-minister gezonden; eene authentieke kopij dezer voordragt, mede ter onzer inzage gesteld, luidt als volgt:

« Je certifie que monsieur *de Boer* est un excellent officier qui merite par ses anciens services, ses talens militaires, ses blessures et sa bravoure la bienveillance de S. M. I. et R.; que dans la nuit du 31 Août au 1er Septembre il a fait des efforts du plus grand courage au passage du pont de la Bidassoa près de Vera, pont qu'il fallut enlever à la baïonnette: je prie son Excellence, de vouloir bien lui faire obtenir le grade de capitaine aide-de-camp.»

Den 9den October daaraanvolgende werd *de Boer* tot kapi-

tein bij het 54ste regiment infanterie van linie bevorderd, in welken rang hij den veldtogt van 1814 in Frankrijk medemaakte; de omstandigheden gedoogden het alstoen niet om dadelijk bij zijnen ouden chef terug te keeren. Na de verandering van zaken in het Vaderland en die in Frankrijk, verzocht hij zijn eervol ontslag uit de Fransche dienst, 't welk hem in November van laatstgenoemd jaar werd toegekend. Zijne krijgsmakkers wilden hem echter niet doen vertrekken, zonder hem eene blijvende herinnering van hunne toegenegenheid mede te geven; welk stuk wij ook hier doen volgen:

« Le conseil d'administration du 54me régiment d'infanterie de ligne, certifie à tous qu'il appartiendra, que monsieur *de Boer* (*Hybo Everdes*) capitaine audit régiment a obtenu sa démission du gouvernement Français, sur la demande qu'il lui a faite pour s'en retourner en Hollande, sa patrie; certifie en outre que par sa bonne conduite, sa bravoure à toute épreuve, son zèle infatigable et sa grande activité, il s'est acquis la bienveillance de ses chefs, l'estime de ses camarades et l'attachement de ses subordonnés; qu' enfin nous avons reconnu en monsieur *de Boer* toutes les qualités qui caractérisent un brave et loyal militaire, et c'est avec le plus vif regret que le régiment le voit s'éloigner de son sein.»

« En foi de quoi il lui a délivré le présent, comme garant de son estime et de son désir de lui voir occuper dans sa patrie tous les emplois honorables dont il est si digne à tous égards.»

« Les membres du conseil, » etc.

Bij zijne aankomst in het Vaderland bood hij dadelijk zijne diensten den Koning aan, en werd hij bij besluit van den 14den Februarij 1815 aangesteld als kapitein-adjutant van den luitenant-generaal baron *Chassé*. Met dezen zijnen ouden chef woonde hij den gedenkwaardigen slag van Waterloo bij, om dáár nogmaals proeven van de ijzeren vastheid zijns lichaams-gestels, van zijnen voorbeeldeloozen ijver en beproefden moed af te leggen; de dag verliep echter niet zonder kenmerken op zijn lichaam na te laten: het was nu eene hoofdwonde, door het springen eener granaat veroorzaakt. Zijne Majesteit onze Koning, de door *de Boer* bewezene diensten huldigende, lag eenen verzachtenden pleister op de nog bloedende wonde, door hem tot ridder der militaire Willems-orde 4de klasse te benoemen.

Op den 16den Junij 1817 werd *de Boer* tot majoor bevorderd, en in December 1826 tot adjutant in het 4de grootte militair kommando benoemd. Kort te voren was hij gehuwd; eindelijk de gelegenheid vindende om zijnen tijd rustig en gedeeltelijk aan het huisselijk geluk, aan de vriendschap en zijne liefhebberij-studie (de *horticultuur*) toe te wijden. Zijne dienst-betrekking was hem daartoe zeer gunstig, doch minder

voordeelig was die voor zijne gezondheid. Het verschil van levenswijze was ook te groot, om geen invloed uit te oefenen op het lichaams-gestel dat sedert het jaar 1795 aan rusteloze werkdadigheid gewoon was. Zijne anders zoo stevige gezondheid werd van jaar tot jaar zwakker. Dat zijne aangeboren wilskracht op het lichaam de overhand had, bleek voornamelijk, toen in het jaar 1850 de eerste onlusten binnen Brussel uitbarstten, want toen scheen het alsof hij de oude veerkracht van zijn lichaam op nieuw wilde verstellen. Dag noch nacht week hij van de zijde des generaa's, welke in de eerste kommervolle nachten, toen ook de bevolking van Antwerpen eene dreigende houding had aangenomen, op de *place de Meir* bij eenige stukken geschut zich ophield, om in persoon te waken voor de uitvoering der door hem getroffen maatregelen. Deze inspanning lag welligt den grondslag tot het verergeren zijner rhumatieke kwalen, die nu ook hand over hand toenamen.

Bij Koninklijk besluit van den 16den tot ridder van den Nederlandschen leeuw, en bij besluit van den 25sten daaraanvolgende tot luitenant-kolonel bij den generalen staf benoemd, bleef hij den getrouwen gezet en hulp van zijnen hoogvereerden chef, gedurende al den tijd dat het bezetten van het kasteel van Antwerpen geduurd heeft. Hoezeer hier zijn lichaam de diensten weigerde, die hij vroeger van hetzelfde konde verlangen, bleef echter zijn geest dezelfde spanning behouden. Daarmede bewees hij nog vele diensten aan den man op wien geheel Europa met belangstelling nederzag, en wiens naam, na de roemrijke verdediging van het hem toevertrouwde pand, door datzelfde Europa niet dan met eerbied werd uitgesproken.

Waren de vroegere diensten, ijver, moed en koelbloedige dapperheid, in een 50tal voornamelijk veldslagen en gevechten bewezen en aan den dag gelegd, onbeloond gebleven, dan toch mogt onze *de Boer*, in den spoedig aanbreekenden avond zijns levens, aan zijne edele ziels-hoedanigheden eene welverdiende hulde zien toebrengen. De verheffing tot den Nederland'schen adelstand voor hem en zijne wettige afstammelingen, met het prædicaat van *Jonkheer*, was voorzeker de streelendste genoegdoening die hij — nu het stoffelijk omkleedsel verviel — voor zijnen wezenlijken zielenadel mogt erlangen.

Ook in de krijgsgeschiedenis bleef hij bij den generaal baron *Chassé*, en keerde met dezen terug; grattacheerd aan deszelfs nieuwe betrekking als gouverneur der vesting Breda. Aldaar zijnde, werd hij in Februarij 1854 tot kolonel bij den generalen staf benoemd.

Hoezeer zijne naaste betrekkingen den oogenblik van zijn verscheiden in bange en droevige verwachting hadden te gemoet gezien, scheen het echter dat de hoop op beterschap nog geenszins van den lijder was geweken. Zijn geest bleef werk-

zaam met alles wat hem aanging of dierbaar was, en in de plannen die hij voor de toekomst vormde, speelde de vaderlijke zorg voor het lot zijner kinderen eene hoofdrol. Een zoon, eene dochter (met den kapitein der artillerie *W. J. Camp* gehuwd) en eene treurende vrouw liet hij achter, toen hij op den 30sten Januarij 1858, na een langdurig en smartelijk lijden, zacht ontsliep. Geene bepalingen omtrent zijne ter aardebestelling gemaakt hebbende, werd hij met militaire eerbewijzingen begraven, op het kerkhof van het naburig dorp Ginneken, bij welke gelegenheid de vriend des overledenen, de Heer en *Mr. Pels Rycken*, eene roerende lijkrede uitsprak.

Wanneer wij nu nog eenen vlugtigen blik slaan op den levensloop van den nu zaligen kolonel jonkheer *Hybo Everdes de Boer*, dan voorzeker zal een ieder met ons instemmen, dat hij de dankbare hulde, door ons aan zijne nagedachtenis toegebracht, in alle deelen verdiende. Dat wij hierbij buitengewoon uitvoerig waren, en dat wij, zoo veel als wij vermogten, de schitterendste zijden van zijn braaf karakter en edele hoedanigheden in het oogvallend op den voorgrond van ons tafereel bragten, daarvoor bestonden redenen. Immers uit die godsdienstige onderwerping aan den wil eener Hoogere Magt, putte hij die zielskracht die hem telkens opwekte, om op den weg zijner pligten als mensch en krijgsman te blijven voortwandelen, en daaraan dankte hij die karaktersterkte, die door de nukken van eene hem vijandige fortuin niet konde bedwongen of ondermijnd worden. Van daar zijne beschaafdheid, zijnen minzamen omgang, zijne trouwhartige goedheid en die gelijkheid van humeur, die zelfs door het lijden van het ligchaam nimmer gewijzigd werd: Er was dus leering te putten uit de levensschets van den ontslapenen hoofd-officier. Er bestond echter nog eene beweeg-oorzaak voor deze buitengewone uitvoerigheid: het grijze legerhoofd, 't welk de oogen van zijnen trouwen vriend had mogen sluiten, en dit voor zijn gevoelig hart onherstelbaar verlies zal blijven betreuren, had het ons opgedragen, om in den krans van lauweren, die hij vroeger met zijn bloed gekocht had, eenige bloemen der vriendschap te vlechten. En gij, wandelaar, wanneer het toeval u bij den grafsteen voert, waaronder het kille gebeente diens braven mans rust, leer dan om niet dadelijk op het uiterlijke te oordeelen, maar tot de kern door te dringen! Leer dáár deugden eeren en dezelfde zuiverheid van hart en beginselen te bewaren, welke de aldáár rustende bij zijne geboorte ontving, en ongeschonden voor den Regterstoel des Alwetenden heeft overgebracht.

Breda, 50 Maart. J. C. VAN RIJNEVELD.

BEDENKINGEN

OVER ENKELE PUNTEN VAN HET

KRIJGSKUNDIG ONDERWIJS,

EN VOORNAMELIJK DER

KRIJGS-GESCHIEDENIS.

(2de Vervolg van het karakteristiek overzicht van het Pruisische leger in den zevenjarigen oorlog.)

Zamenstelling van het leger.

Onze vorige beschouwingen hebben doen zien, dat de denkbeelden van *Frederik II* over de zedelijke drijfveren eens legers met den stempel van nieuwhed gemerkt waren; zijne begrippen omtrent de legervorming waren geheel oorspronkelijk in zijnen geest ontstaan. Bij de eerste had hij de ouden tot voorbeeld genomen, de laatsten waren gevolgtrekkingen, in verband gebracht met de wijzigingen welke de kunst des oorlogs achtereenvolgens had ondergaan. Zijne gevolgtrekkingen waren echter zeer juist gemaakt, zoodat de beginselen welke bij de organisatie zijner troepen in het oog waren gehouden, in overeenstemming waren met zijne fundamentele inzichten omtrent de ziel, welke dat ligchaam moest doen handelen. Daar nu het eene voor de overige mogendheden, waarmede Pruisen in aanraking kwam, geheel nieuw was, zoo was ook het andere, namelijk, de zamenstelling van deszelfs leger, geheel vreemdsoortig. *Frederik* trad dus met eene geheel nieuwe schepping in het veld, en dit moet men, bij de studie der krijgs-gebeurtenissen van dien tijd, evenmin uit het gezigt verliezen, als de oorspronkelijkheid van *Alexander den Grooten* en *Hannibal*, bij de oefening en indeeling hunner troepen en wijze van oorlogvoering.

Na de eerste Silesische oorlogen, waren des konings bespiegelingen over de houding die de Pruisische monarchie in het staten-stelsel van Europa behoorde aan te nemen, tot rijpheid gekomen. Deze houding moest *schynbaar* vredegezind, doch met der daad offensief wezen; van daar dan ook dat de organisatie der troepen bijzonder op den aanval was ingerigt. De verdeling in taktische eenheden van geringe sterkte, het groot aantal officieren en onder-officieren, het innige verband tusschen de kapiteins en hunne kompagnien, dat alles werkte het eigenlijke doel der leger-inrigting zeer in de hand.

In het jaar 1753 begon *Frederik* zijne troepen-wervingen uit te breiden, en het getal zijner soldaten te vergrooten; het was echter eerst in den zomer van het jaar 1756 dat de meeste rekruten ingelijfd werden. Voor elke kompagnie infanterie bedroeg de bedoelde versterking 10 man, voor elk eskadron

kurassiers en huzaren eveneens 10 man, die der dragonder-regimenten werden met 20 man vermeerderd. Daarenboven werden er nog 13 nieuwe garnizoens-bataillons opgericht, en uit een der garnizoens-bataillons een veld-regiment gevormd; de geheele vermeerdering bedroeg 18,580 man. Kort voor het uitbreken van den oorlog, en wel op den marsch naar Dresden, maakte de koning nog eenige veranderingen bij deze in-deeling, door de grenadier-kompagnien van 2 veld- en 2 garnizoens-regimenten tot 2 zelfstandige grenadier-bataillons te vereenigen, bestaande elk derzelven uit 662 man, in 4 kompagnien verdeeld.

Behalve de twee grenadier-kompagnien, was het infanterie-regiment uit 2 bataillons, elk van 5 kompagnien, à 150 man, zamengesteld; de garde-regimenten en het regiment Anhalt-Déssau hadden 5 bataillons, en behalve deze bestond er nog een grenadier-garde-bataillon en eene kompagnie jagers te voet van 150 man, welke later tot een bataillon van 800 man werd vermeerderd. De kurassier-regimenten, elk van 5 eskadrons, telden 856 man; de dragonder-regimenten, twee van 10 en tien van 5 eskadrons, waren, de eerste 1780, de tweede 890 man sterk; de huzaren-regimenten hadden elk 1522 man, in 10 eskadrons verdeeld.

Op den voet van vrede en vóór dat het leger versterkt was geworden, bestond hetzelfde uit 135,750 man; op dien voet kostten de strijdkrachten van den staat jaarlijks 8,825,528 daalders (Pruissische).

Bij het huzaren-regiment Reusch waren eenige manschappen met lansens gewapend, welke in het jaar 1762 tot een regiment Bosniaken van 10 eskadrons vermeerderd werden. Dit huzaren-regiment was bij den eersten veldtogt in Silezie geheel met lansens gewapend geweest, doch daar de manschappen het doelmatige gebruik van dit wapen niet kenden, werd hetzelfde slechts ongeveer aan een half eskadron gelaten. Het regiment pionniers, van 10 kompagnien, veranderde in het jaar 1758 in een regiment musketiers. Deze troepen hadden gedurende den vrede vesting-dienst gedaan, waren in de eerste Silezische veldtogten tot verbetering der wegen aangewend, doch werden in den zevenjarigen oorlog, met de overige infanterie, in linie gesteld, of bleven, zooals in 1757 het geval was, tot bescherming der magazijnen terug. Het korps mineurs was slechts 2 kompagnien sterk, vroeger behoorde het bij het bovengenoemde regiment. De rijdende artillerie kreeg eerst in 1756 haar bestaan.

In het jaar 1756, en dus op voet van oorlog, telde het leger:

1°. De Garde:

4 bataillons . . . . . 2912 man
1 eskadron lijfwacht (garde du corps) . . . . . 200 paarden.

2°. Veldtroepen:

29 bataillons grenadiers . . . . . 19,198 man.

95 bataillons musketiers	69,750 man.
1 kompagnie jagers	150 "
60 eskadrons kurassiers	10,052 paarden.
70 " dragonders	12,498 "
80 " hussaren	10,576 "
2 bataillons veld-artillerie	2028 "
2 " pionniers	1300 "
Gezamenlijke infanterie	92,010 man.
" kavallerie	53,506 "
Artillerie en pionniers	5,528 "

Veldtroepen 128,844 man.

5°. Garnizoens-troepen:

56 bataillons infanterie	25,020 man.
7 kompagnien artillerie	1,400 "
2 " mineurs	200 "
	<hr/>
	26,620

Totale sterkte. . . . . 135,620 man.

Wanneer men nu het aantal der Pruisische onderdanen op 5 millioen begroot, dan bedroeg het leger 5 man op de honderd zielen, 't welk voor dien tijd, waarin er zoo vele vrijstellingen voor de militaire dienst bestonden, vrij aanmerkelijk is. De buitenlandsche werving verminderde echter den last, voor 't minst op de helft. De provincien Oost-Vriesland, Kleef, Gelder en Neuchatel, waren vrij van militaire dienst; de overige Westfaalsche gewesten rekruteerden slechts 5 regimenten infanterie; — de hoofdsteden der Pruisische monarchie, als ook de bewoners der Silezische gebergten, de joden en mennoniten, waren eveneens vrij van rekrutering. Neemt men nu aan, dat deze vrijgestelden op $\frac{1}{4}$ van de bevolking kunnen geschat worden, en dat, van den aanvang van het jaar 1757 af, ongeveer 200,000 rekruten bij het leger zijn ingelijfd geworden, dan vindt men dat de strijdkrachten des konings, 6 op de honderd der bevolking heeft bedragen. Dit komt met de krachtsontwikkeling van 1815 overeen, met dit onderscheid echter, dat er in het laatstbedoelde tijdstip geene buitenlandsche wervingen plaats hadden.

In den winter van het jaar 1756 rigtte de koning 4 vrij-bataillons op, uit aangeworven vreemdelingen te zamengesteld. Deze werden bestemd om tegen de Oostenrijksche Kroaten te vechten, dewijl *Frederik* het strijdig met het karakter en de waardigheid van de Pruisische linie-troepen hield, om zich met de verstrooide gevechts-orde in te laten.

Het aantal der vrijkorpsen nam achtereenvolgens sterk toe, zoodat deze in het jaar 1762, reeds tot 24 bataillons en 50 eskadrons waren aangegroeid. Ofschoon nu de manschappen grootendeels vreemdelingen, overloopers en krijgsgevangenen waren, die men dwong om dienst te doen, en elke overwin-

ning het aantal deed toenemen, even als elk verloren gevecht een groot gedeelte deed overloopen, hebben zij echter dikwerf met uitstekende dapperheid gevochten en uitstekende diensten bewezen. De generaals *Wunsch* en *Kleist*, hebben zich aan het hoofd dezer troepen beroemde namen verworven.

Wanneer men het leger dat Pruisen destijds op de been bragt, vergelijkt bij dat hetwelk slechts eene der groote mogendheden, tegenpartij van *Frederik*, in het veld konde voeren, dan zoude men op den eersten oogopslag de gevolgtrekking maken, dat er volstrekt geen evenwigt bestond tusschen de strijdkrachten van den staat en deszelfs offensieve staatkunde. Men moet hier echter de getallen niet in aanmerking nemen, maar het evenwigt zoeken in de krijgshuishouding des grooten konings. Daarin was alles zoodanig ingerigt, dat Pruisen met ieder oogenblik voor het offensieve in gereedheid was. Bij de andere mogendheden was dit op verre na het geval niet, en vooral bij Oostenrijk niet, aan hetwelk de mobielmaking van het leger, veel tijd, vele be-raadslagingen van kollegien van allerlei aard, en veel geld kostte. De voet van oorlog bij de Pruisische armee verschilde slechts in eene kleine vermeerdering van ongeveer 120 à 150 man per regiment, en dat er paarden voor het vervoeren der artillerie en bagage moesten aangeschaft worden; de kaders bleven intusschen altijd dezelfde. Het te zamen trekken van het leger, kon ook zeer gemakkelijk plaats hebben, omdat men, wel is waar, de troepen met economische inzichten in de gewesten disloqueerde, doch daarbij tevens in acht nam, dezelve zoodanig te verdeelen, dat zij, bij het uitbreken van den oorlog, spoedig tot zelfstandige gedeelten konden bijeen getrokken worden; het nemen van zoodanige wijze maatregelen verloor men bij de andere legers geheel uit het oog. Door de bevelen van de veelsoortige krijgskollegien, ging ook de noodzakelijke eenheid bij *Frederik's* tegenpartijen verloren; en deze maakten dat alles zeer omslagtig van de hand ging. De besluitvaardige Vorst had door de eenvoudige wijze van beheer en verpleging, die hij had ingevoerd, en door het centraliseren van de uitvoerende magt in zijn persoon, deze zoo nadeelige wijdoopigheid vermeden. Daardoor was hij altijd gereed om het zwaard te trekken en aan de grenzen te doen flikkeren, als zijne tegenpartij hetzelfde nog niet eens aangegord had. Langs dezen weg, konde hij ook het evenwigt, zoowel tusschen zijne middelen en zijne staatkunde, als tusschen deze en de strijdmagt zijner vijanden, houden. Immers zijne doelmatige voorzorgen verdubbelden, om zoo te zeggen, het aantal zijner troepen; want reeds een groot gedeelte van die der tegenpartij, konde hij verlammen vóór dat zij hare gansche magt bijeen had. *Frederik's* einddoel was, uitbreiding en bevestiging van de monarchie; dit

te bereiken was mogelijk, doch alleen door kracht van wapenen. Van daar dan ook, dat hij eenen geheel anderen weg moest inslaan dan zijne naburen, die de oogenblikken van rust zich veeltijds ten nutte maakten om eens adem te scheppen, den oorlog te vergeten en bezuinigingen in te voeren. *Frederik* daarentegen bleef den oorlog altijd indachtig, en de oogenblikken van rust waren voor hem bronnen, waaruit hij nieuwe krachten puttede.

's Konings staatkunde en oorlogswezen, waren dus op eigenaardige beginselen gegrond; beginselen die voorzeker voor velen langdurig een geheim hebben moeten zijn, omdat men de oorzaken zijner overwinningen juist dáár zocht, waar men niets dan begoocheling konde leeren. Ook was het geenszins de eigendommeljkheid van het groote geheel alleen, dat eene bijzondere aandacht verdient, maar ook de enkele deelen droegen bijzondere kenmerken van zijnen geest, die door den schijn heendrong om tot de wezenlijkheid te geraken. Men behoeft slechts de bijzonderheden zijner leger-indeeling van meer nabij te beschouwen, om dit alles klaar en duidelijk voor het gezigt te hebben. Wanneer wij daarin eenen vlugtigen blik slaan, dan wordt onze opmerkzaamheid al reeds dadelijk getrokken op het kader van officieren: bij eene compagnie infanterie waren vier, bij een eskadron kurassiers en dragonders zes, en bij de hussaren daartegen slechts drie officieren ingedeeld. Bij de infanterie en hussaren was er alzo één officier gesteld over 40 soldaten, terwijl bij de kurassiers en dragonders, voor 25 hoofden één officier gerekend werd. Het geringe aantal hoofden, dat elk officier te besturen had, maakte het overzicht en opzigt zeer gemakkelijk. *Frederik* achtte dit niet alleen noodzakelijk voor de krachtige instandhouding der door hem ingevoerde krijgstucht, maar hiermede verbond hij ook andere inzichten: als hoofdbeginsel der krijgstucht was namelijk door hem aangenomen, dat ieder meerdere een voorbeeld aan zijnen mindere moest geven, en, daar hij wilde dat de officieren door de eer zouden voortgedreven worden, zoo moest hij ook rekenen, dat er in elk gevecht vele officieren zouden komen te vallen. Dit had werkelijk plaats, en strekte tot bewijs, dat de koning ook daarin wijze voorzieningen had getroffen, — iets waarbij zijne vijanden verre achter stonden. De hier-aangevoerde inzichten doen zich bij het wapen der kavallerie, en vooral bij de kurassiers en dragonders, waarbij, zoo als wij gezien hebben, één officier bij de 23 ruiters was gevoegd, op eene zeer sprekende wijze kennen. Deze vormden de eigenlijke slag-ruiterij, die op beslissende dagen de grootste gevaren met koelbloedigheid trotseren, en, in het verschrikkelijkste gewoel eens kavallerie-gevechts, de palmen der overwinning of den dood moesten vinden. Hier werd dus aan het persoonlijke voorbeeld,

aan de persoonlijke vaardigheid en dapperheid, in de werkzaamste behandeling der wapenen, de hoogste waarde toegekend. De infanterie-officieren vonden zelden de gelegenheid om van hunne wapenen gebruik te moeten of te kunnen maken, doch door de langdurigheid van het blootstaan aan het vijandelijk vuur, was het verlies aan infanterie-officieren nog grooter dan bij de ruitery. De eersten echter, vochten het langdurigste door hunne bevelen en hunne autoriteit; de kavallerie-officier moest daarentegen zelf zijnen vijand nederwerpen, en de baan breken voor zijne ondergeschikten. Bij het laatste wapen had men alzoo een grooter getal stoutmoedige aanvoorders noodig, en het verlies van officieren moest dáár meer bijzonder treffen, dan bij het eerste wapen, en van dáár dus die grootere verhouding. Wanneer men nu de overtreffende deugdelijkheid van de Pruisische kavallerie niet eens in rekening wil brengen, en haar voor een oogenblik wil gelijk stellen met die harer tegenpartij, dan nog behield de eerste een veel grooter overwigt door de voorbeeldige aanvoering, die bij een gelijk verlies aan officieren, bij de eersten gedeeltelijk bleef bestaan, als de laatsten zich daarin geheel uitgeput hadden.

De sterkte der infanterie- en kavallerie-regimenten was berekend naar eenen zekeren maatstaf, namelijk der mogelijkheid, om door één hoofd gemakkelijk overzien en verstaanbaar gekommandeerd te kunnen worden. Dit stond zeer naauw met de eigenaardige Pruisische krijgstucht in verband, en behoeft geen nader betoog.

In vreedstijd had het leger geene andere indeeling, dan die in regimenten voor elke wapensoort; eerst na den zevenjarigen oorlog werden de troepen in inspectien gedeeld. Elk regiments-chef was verantwoordelijk voor het onderwijs en de vaardigheid in de manoeuvres. De regimenten droegen de namen hunner chefs, die bijna allen den rang van generaal-majoor hadden. Zoo ook droegen de bataillons, en zelfs de compagnieën, den naam hunner aanvoorders. *Frederik* beoogde hiermede eene soort van familie-stammen te vormen, waarbij de chefs het meeste belang hadden, om, door grootsche daden, de namen van hun geslacht te vereeuwigen; op deze wijze wordt het welzijn van het geheel en dat der gedeelten, meer bijzonder behartigd. Daar nu de regimenten verschillende monteringen droegen, zoo laat het zich ligtelijk begrijpen, dat de korpsgeest (*esprit de corps*) en de wedijver om elkander, voor het welzijn van het geheele staatsligchaam, te overtreffen, zeer was aangemoedigd. Koning *Frederik II* had ook door de ondervinding, den invloed welke het uiterlijke op het gros der menschen uitoefent, leeren kennen, en dat hij dit menschelijk zwak zich wist ten nutte te maken, bewijzen zijne voorschriften omtrent de kleeding der troepen, even als alle zijne verordeningen, het uiterlijk van alles wat hem omgaf, en zijne levenswijze.

Vóór het uitbreken van den oorlog, werd het leger, naar de bijzondere inzigten des konings, in brigaden van 3 bataillons, in divisien van twee brigaden, en in kavallerie-brigaden van 10 tot 20 eskadrons, ingedeeld. Hiervoor bestond geenen vasten maatstaf, daar *Frederik* het zich had voorbehouden, in alle deze zaken naar goeddunken te handelen, en dus doende de beoordeeling of schatting zijner strijdkrachten, zoo bezwaarlijk mogelijk te maken. Daar nu bij het speciale onderwijs der troepen de hoogstmogelijke gelijkvormigheid heerschte, zoo ging *Frederik* van het beginsel uit, dat er uit de zamenvoeging van de enkele deelen, in de oogenblikken dat hij daartoe moest overgaan, geene zwarigheden konden voortkomen. De vorming van hoofdmassa's had alzoo plaats naar gelang der omstandigheden, ingevolge de ancienneteit der regimenten, naar welke orde ook de generaals werden ingedeeld. Bij de vorming van reserve-korpsen, van voorhoeden en andere detachementen, die tot bijzondere doeleinden bestemd waren, gaf de koning geen acht op de ancienneteit der generaals, maar koos alleen hen tot aanvoorders, die hij daartoe bekwaam achtte.

Het Pruisische leger voerde zeer veel geschut mede in het veld, en wel in navolging van de Oostenrijksche troepen, die het hunne gedurig vermeerderden. Over dit speciale wapenbestuur zijn intusschen de minste bescheiden voorhanden; en hoezeer de verdienstelijke Pruisische kolonel *von Decker*, in zijn *Schlachten und Hauptgefechte des siebenjährigen Krieges* (Berlin 1857), vele tot dus verre onbekende zaken heeft toegelicht, is er nog veel duisters overgebleven, vooral ter zake van des konings ware inzigten over het gebruik der artillerie.

Dat de Oostenrijkers het wapen der artillerie reeds vroegtijdig zoo hoog schatteden, en daaraan veel meer zorg en kosten besteedden, moet in de organisatie van hun krijgswezen gezocht worden, dat tot een krachtig defensief berekend was. Bij hen stonden de positie- of posten-gevechten op den voorgrond. Bij de Pruisen daarentegen was alles — zooals wij gezien hebben — ingerigt om offensief te handelen, en hier moest alzoo de hoogstmogelijke beweegbaarheid, als hoofdbeginsel, geldende zijn. De artillerie beperkte dat beginsel tusschen enge grenzen, en dit was de oorzaak dat *Frederik* haar als een noodzakelijk kwaad beschouwde, waardoor zijn krijgsgenie, in zekeren zin, aan banden gelegd werd. Daaraan moet het dan ook welligt worden toegeschreven, dat de koning aan de artillerie geene taktische regten toekende, namelijk door haar een' hoofdchef en een reglement te onthouden. Enkele schrijvers hebben de invoering der rijdende artillerie willen doen voorkomen, als of *Frederik II* het voornemen gekoesterd had om de artillerie te emanciperen, doch wij vermeenen op goede gronden te kunnen beweren,

dat deze gefaald hebben in hunne beoordeeling van zijne ware inzigten. Als staatsman en veldheer die altijd zijn heil in het offensieve zocht, moest het wapen der kavallerie bij hem het hoogste aangeschreven staan, en daar hij nu door de ondervinding geleerd had, dat er omstandigheden kunnen voorkomen, dat het volslagen gebrek bij dat wapen aan eenig defensief element dikwerf noodlottige gevolgen had, zoo trachtte hij in dit gebrek eenigzins te voorzien: dit is de weg langs welken men de oorzaken der invoering van de rijdende artillerie moet opsporen. Het eenige wat *Frederiks* stiefvaderlijke behandeling van het bedoelde speciale wapen verzacht, was dat het geheele korps te Berlijn vereenigd in garnizoen lag, waardoor voor 't minst de eenheid in het onderwijs behouden en den officieren en onder-officieren vele gelegenheden aangeboden werden, om hunne kennis, zoowel theoretisch als praktisch, uit te breiden.

De artillerie van het Pruisische leger was verdeeld in:

- 1.) Regiments-artillerie.
- 2.) Batterij-geschut.
- 3.) Vesting- (garnizoens- of belegerings-) artillerie.

Bij elk infanterie-bataillon waren aanvankelijk 2 drie- of vierpondige stukken gevoegd; in de latere veldtogten werden aan dezelve ook 6ponders toegeedeeld, waarover een korporaal (!) het bevel voerde; de grenadier-bataillons hadden daarenboven een houwitzer bij zich. De stukken volgden het bataillon of regiment in alle rigtingen, en deze gingen veeltijds verloren, als gene geslagen werd: dit was de zoogenaamde regiments-artillerie.

Het niet bij de bataillons ingedeelde, of het batterij-geschut, bestond uit veelsoortige kalibers, en werd door paarden, welke der artillerie toebehoorden, vervoerd, waartoe men geene artilleristen, maar zoogenaamde stukkenknechten bezigde. In het gevecht zelf, was het niet altijd een vast gebruik, dat de paarden de stukken in linie bragten, daar deze, en vooral de kleine kalibers, door de bedienings-manschappen en handlangers werden verplaatst. De batterijen schijnen ook eene zekere gelijkvormige eenheid te hebben daargesteld, dewijl men hier en daar vindt gewag gemaakt van batterijen van 10 stukken; evenwel leeren ons de geschiedverhalen der

gevechten van dien tijd, dat er batterijen van verschillende sterkte werkzaam geweest zijn.

In de eerste veldtogten, marcheerde het batterij-geschut geheel afzonderlijk, doch sedert den marsch des konings van Dresden naar Liegnitz, werd het bij de infanterie-brigaden ingedeeld, doch niet, zoo als bij de Oostenrijkers, in gemengde, maar in kanon- of houwitzer-batterijen, gewoonlijk ter sterkte van 10 vuurmonden. Eene eigenlijke reserve-artillerie, zoo als wij die thans onder dien naam kennen, was niet voorhanden, alleen bij den slag van Freiberg (1762) had men 16 stukken achter en ter verdere beschikking gehouden, die welligt hier, in den groven zin des woords, als reserve-geschut voorkwamen.

Het aantal der stukken, beliep in den aanvang van den oorlog, bij al de legers $2\frac{1}{2}$ à 3 stukken op de 1000 man; evenwel maakten de Pruisen op deze verhouding, in den slag bij Lowositz, eene uitzondering; in de latere veldtogten werd dit getal grooter.

In 1756 was het Pruisische veldleger 110 à 125,000 man sterk, en met de 70,000 man, waarmede *Frederik* in Saksen drong, waren 222 vuurmonden gevoegd. Van dit getal waren 82 stukken niet ingedeeld, en vormden een afzonderlijk park, waarover echter bij den aanvang der gevechten beschikt werd. Deze 82 stukken bestonden uit:

- 16 Vier-en-twintig ponders.
- 40 Twaalf " "
- 10 Houwitsers van verschillende kalibers.
- 10 Vijf-en-twintig ponders, en
- 6 Vijftig " houwitsers.

Om nu de zamenstelling van het Pruisische leger verder met eenige trekken zoo overzigtelijk mogelijk te doen kennen, gelooven wij niet beter te kunnen doen dan de tafels, door den majoor *von Decker*, in zijn hierboven genoemd werk gegeven, over te nemen; dewijl het ons is voorgekomen dat deze met zeer veel zorg zijn opgemaakt. Ook zullen wij die der Oostenrijkers er bij voegen, omdat zij hier eene doelmatige plaats vinden en de verhouding der verschillende wapensoorten daardoor vrij duidelijk kenbaar wordt.

Indeeling van het Pruisische leger in den aanvang van het jaar 1739.

LEGERKORPSEN.	TROEPEN.				GESCHUT.				
	Bataljons.	Eskadrons.	Infanterie.	Kavallerie.	TOTAAL.	Batterij.	Reserve.	TOTAAL.	Op de 1000 man.
De Koning in Silezie.	34	88	57800	12520	50120	108	145	251	5
Genl. Fouqué in Silezie.	18	20	10000	2800	12800	56	56	72	6
Prins Hendrik in Saksen.	45	60	50100	8400	58500	86	65	149	4
Genl. Dohna in Pruissen.	26	55	18200	4900	23100	52	56	108	5
TOTAAL. . .	141	205	96100	28420	124520	282	298	380	5

De boven vermelde reserve-artillerie bestond uit:

LEGERKORPSEN.	KANONS.				HOUWITSERS.			MOR-TIEREN.	
	Ligte 24 lb.	Zware.	Gemidl.	Ligte.	TOTAAL.	Ponder.	TOTAAL.	Ponder.	TOTAAL.
De Koning.	"	50	50	20	100	7	24	7	145
Genl. Fouqué.	"	"	10	20	50	"	"	"	56
Prins Hendrik.	"	20	28	6	54	"	5	"	65
Genl. Dohna.	1	"	19	18	58	"	15	"	56
TOTAAL.	1	50	107	64	222	44	23	2	298

Indeeling van het Oostenryksche leger, in den aanvang van het jaar 1739.

LEGERKORPSEN.	TROEPEN:							GESCHUT:			
	Gren.-komp.	Musk.-batt.	Ligte infant.	Eskadrons.	Infanterie.	Kavallerie.	TOTAAL.	Batterij.	Park.	TOTAAL.	Op de 1000 man.
V. M. Daun bij Gitschin. . . .	42	40	"	60	28200	9000	57200	80	106	186	5
Genl. Deville in Moravie. . . .	22	26	5449	55	21249	4950	26199	52	72	124	5
" Laudon bij Trautenau, enz.	8	10	6400	20	15200	5000	16200	20	60	80	5
" Beck bij Braunau.	8	10	5000	15	9800	2250	12050	20	40	60	5
" Harsch bij Neustadt.	16	16	5450	25	14650	5750	18400	52	38	90	5
TOTAAL.	96	102	16299	135	87099	22950	110049	204	356	540	5

OVERZIGT der sterkte van de oorlogvoerende partyen, in de veldslagen en hoofd-gevechten des zevenjarigen oorlogs.

VELDSLAGEN EN HOOFDGEVECHTEN.				PRUISSEN EN BONDGENOOTEN.			PRUISSEN'S TEGENPARTIJ EN BONDGENOOTEN.		
				STRIJD- KRACHTEN.	GESCHUT.		STRIJD- KRACHTEN.	GESCHUT.	
Dag.	Maand.	Jaar.	Plaats.		Aantal.	Op de 1000 man.		Aantal.	Op de 1000 man.
				24000	102	4	32000	94	5
1	October.	1756	Lowositz.	15600	32	4	14000	50	5 1/2
21	April.	1757	Reichenberg.	64000	192	5	61000	178	5
6	Mei.	"	Praag.	54000	102	5	53790	162	5
18	Junij.	"	Kollin.	56000	73	2	74000	162	2
26	Julij.	"	Hastenbeck.	24600	64	2 1/2	90000	500	5 1/2
50	Augustus.	"	Gross Jägerndorf.	21600	80	5 1/2	64000	150	2
5	November.	"	Rosbach.	50000	138	4 1/2	80000	520	4
22	"	"	Breslau.	52000	167	5	85000	210	2 1/2
5	December.	"	Leuthen.	52000	80	2 1/2	47000	141	5
25	Junij.	1758	Crefeld.	5920	10	2 1/2	7000	18	2 1/2
25	Julij.	"	Sandershausen.	52760	195	6	75000	425	5 1/2
25	Augustus.	"	Zorndorf.	16000	50	5	37200	145	4
10	October.	"	Lutterberg.	42000	172	4	84000	290	5 1/2
14	"	"	Hochkirch.	28000	onbek.	"	55000	155	4
15	April.	1759	Bergen.	27300	110	4	72800	540	4 1/2
23	Julij.	"	Kay. (Palzig)	58000	150	4	45400	246	5
1	Augustus.	"	Minden.	48000	250	4 1/2	55000	500	5
12	"	"	Kunersdorf.	15500	71	5	18000	50	4
20	November.	"	Maxen.	10600	68	6 1/2	56500	146	4
25	Junij.	1760	Landshut.	14500	62	4 1/2	40000	160	4
15	Augustus.	"	Liegnitz.	12500	58	5 1/2	55000	onbek.	"
5	November.	"	Torgau.	44000	244	4	66000	422	6 1/2
29	October.	1762	Freiberg.	27000	100	4	52000	120	4

Slag-orde.

De Pruisische infanterie stond altijd in drie gelederen gerangschikt; het bataillon was gewoonlijk in 8, doch ook dikwerf in 10 pelotons verdeeld. Tot aan den slag bij Rosbach was de Pruisische linie-kavallerie op drie gelederen opgesteld geweest; later vormde zij zich altijd in 2 gelederen, even als de hussaren dikwerf vroeger gedaan hadden. Bij de gewone opstelling, kwam de Pruisische infanterie in twee slag-linien te staan, doch zoodanig, dat er in de eerste linie tweemaal zooveel bataillons als in de tweede linie stonden. Enkele malen, b. v. bij Breslau, werd de tweede linie geheel uit ruiterij gevormd. Als eene bijzonderheid der Pruisische slag-orde, verdient te worden opgemerkt, dat er altijd in de flanken der beide slag-linien, eenige bataillons grenadiers werden opgesteld, en wel zoodanig, dat het geheel den vorm van een langwerpig vierkant vertoonde. Hierdoor verkregen de beide linien eene soort van zelfstandigheid, die bij de andere legers vop dien tijd gemist werd. De bovengenoemde flank-

bataillons werden daarenboven dikwerf gebezigd tot uitbreiding der eerste slag-linie. De stand der kavallerie was bepaald op de vleugels, maar voor den vijand zijnde, werd dezelve veeltijds achter het midden gebragt. De kurassiers namen daarbij de eerste linie in; de dragonders kwamen in de tweede linie, doch deze moesten zich zoodanig rangschikken, dat zij ten allen tijde de eerste linie overvleugelden, zelfs dan nog, als zij zwakker dan de kurassiers waren. De hussaren vormden de derde linie, ofschoon zij meestal het gevecht openden. Als beginsel aangenomen zijnde, om zich meer in de breedte dan in de diepte uit te breiden, zoo waren er slechts weinige bataillons in reserve. Bij de beide partijen gold dit voor regel, waartoe zij de vrijkorpsen en hussaren bezigden, welke het gevecht doorgaans begonnen. Het was dus in dien tijd, dat de reserve gewoonlijk het eerst in het vuur kwam; de beide partijen hielden het er voor, dat de eerste schokken alles moesten beslissen.

In de gewone slag-orde, stond het regiments-geschut voor

de linie verdeeld, het batterij-geschut achter de tweede slaglinie bij de brigaden en divisien. Dit laatste werd bij een werkelijk gebruik, naar omstandigheden en naar den toestand van het terrein, opgesteld.

Manoeuvrè-Taktiek.

Frederik II had bij de eerste Silezische veldtogten, reeds opgemerkt, dat vaardigheid in het manoeuvreren, en in het algemeen de goede geoefendheid der troepen, een groot overwigt in de schaal der krijgvoering lag, en dat deze eenmaal een der hoofdbestanddeelen van zijn oorlogsvermogen zouden moeten uitmaken. De tienjarige vrede welke op deze veldtogten volgde, verschafte hem tijd en gelegenheid, om, overeenkomstig de opgedane ondervinding, zijne denkbeelden over de manoeuvreertaktiek praktisch te beproeven. Het legerkamp bij Spandaw in 1753 was, in dat opzigt, voor hem bijzonder leerrijk. Zijne grondige studien in de gevechtsvormen en slagorden der Grieken en Romeinen, hadden hem ook in staat gesteld om deze te beproeven, en te zien in hoeverre die bij zijne oorspronkelijke inzigten pasten. De proeven in het groot genomen en ten aanschouwe van een groot getal vreemdelingen, die van alle kanten toesnelen om van den reeds beroemden tacticus de geheimen der krijgvoering te leeren, strekten hem tot sluijer, waarachter hij zijne ware oogmerken, en juist datgene wat hij voor zich-zelf leerde, trachtte te verbergen. Slechts aan een zeer klein getal zijner generaals, op wie hij konde vertrouwen, deelde hij zijne opmerkingen mede, terwijl hij dezen inwijdde in de kunst, om den schijn van het wezen zijner taktiek te leeren onderscheiden. De bedoelde oefeningen lagen ook den grondslag voor de instructien, die hij achtervolgens aan zijne generaals onder het zegel des geheims mededeelde.

Dat hij de verstrooide orde en de beweging in kolonnen als gevechtsvormen niet bezigde, moet welligt daaraan toegeschreven worden, dat hij de *wig-vorm* en de Macedonische *phalanx-opstelling*, even als de taktiek van het Romeinsche legioen, niet konde overeenbrengen met zijne beginselen van het vuurgevecht, en deze dus voor onuitvoerbaar hield; hierop komen wij zoo even nogmaals terug. De schuinsche Thebaansche slagorde, had echter eenen blijvenden indruk op hem te weeg gebracht, en ofschoon hij deze geenszins — zoo als sommige schrijvers beweren — slaafs nabootste, zoo gaf zij hem echter aanleiding, eene dergelijke, doch op andere beginselen steunende, opstelling en gevechtswijze in te voeren.

Bij de kennismaking met het eigendommelijke van *Frederiks* krijgs-genie, — in zoo verre die kennismaking, door de honderden van geschriften over dit onderwerp, mogelijk is — ontdekt de denkende navorscher het gedurig streven des ko-

nings naar oorspronkelijke vormen: niet in de krijgstucht en zamenstelling van zijn leger alleen, maar ook in zijne manoeuvreer-kunst, wil hij met nieuwe scheppingen tegen zijne vijanden optreden. Om nu het wezenlijk nieuwe dat hij voortbragt meer bijzonder te leeren kennen, moet men de aandacht alleen en uitsluitend vestigen op de taktische manoeuvres, welke hij tegen den vijand aanwendde. Al het andere, dat hij in zijne zoogenaamde veld-manoeuvres (vrede-oefeningen) aan het oog der nieuwsgierige menigte bloot lag, kan, om de hierboven vermelde redenen, in mindere mate onze aandacht bezig houden.

Het eerste dat zich aan onze overweging aanbiedt, is de hooge waarde welke *Frederik* aan den zoogenaamden alignements-marsch gaf. Deze bewering zal zonderling klinken, en moet, bij eene vlugtige beoordeeling, voorkomen in tegenspraak te zijn met zijne bekende manoeuvre-methode, waarbij vlugheid het eerste grondbeginsel was. Het zal niet moeijelijk wezen te bewijzen, dat ook hier, even als voor alle dergelijke bijzondere gevallen, de inzigten des konings met de algemeene strekking zijner krijgvoering, proefhoudende waren. Immers het is door daadzaken bewezen, dat het een van 's konings grondstellingen geweest is, om zijnen vijand, in de door hem gekozene stelling, nimmer in het front aan te vallen; — hij zocht in tegendeel altijd door manoeuvreren hem uit zijne stelling te lokken, en zoo hij daartoe niet te bewegen was, hem alsdan in de flanken te vallen. Slechts zeer zelden heeft *Frederik* van dit beginsel zich afwijkingen veroorloofd. De onderhavige zaak uit dat gezigtspunt beschouwende, bleef den koning niet dan den flankenmarsch over, welke evenwijdig met den vijand moest plaats hebben. Om nu bij eene zoodanige beweging altijd slagvaardig te kunnen inzwenken, marcheerde hij met pelotons regts of links af, en was men nu, met het hoofd der kolonnen, regt op den vijand gericht, dan veranderde deze van directie zoodra de vijand verkend was, en werd alzoo in de strekking gebracht, die de koning aan zijne lijn van bataille wilde geven. *Frederik* had met eenen vijand te doen, welke zijne hoofdkracht zocht aan te wenden in de posten-gevechten en in front-aanvallen, en deze ontwerpen verijdelde hij door zich geheel anders voor te doen, als men wilde dat hij zich zoude vertoonen, en van dáár zijne vooringenomenheid met de vermoeijendste en langwijdigste zijner opstelling-bewegingen.

De Pruisische troepen waren desniettemin bijzonder geoefend in het deploijeren uit de marsch-kolonnen, terwijl zij den zoogenaamden waaier-opmarsch (*en éventail*) welke in het jaar 1752 als eene nieuwigheid ingevoerd was, even vlug als juist, en in afgemeten tijdsbestek, konden uitvoeren. De parallel-marschen zijn door den koning bijna in alle de door

hem geleverde gevechten, geheel of gedeeltelijk aangewend; en deze schijnen ook in de zoogenaamde linie-taktiek een voor- naam burgerregt verkregen te hebben. In den slag van Lo-wositz waren zij echter in het geheel niet te gebruiken, zoodat het leger dáár ter plaatse waaijers-gewijze moest opmarche- ren, waarbij men evenwel een der vleugels terug hield; bij Reichenbach en Gross-Jägerndorf deploteerde het leger.

De afmarschen geschieden doorgaans slaglinies-gewijze in 2 of 3, of vleugels-gewijze in 4 of in meerdere ko- lonnen, met pelotons; in de laatste veldtogten vindt men nog gewag gemaakt van het marcheren der infanterie met 4 man in het front; — de kolonne met sectiën werd eerst na het eindigen van den grooten oorlog, door *Saldern*, ingevoerd. Wanneer *Frederik* nu naar den slag marcheerde, dan had de marsch gewoonlijk slaglinies-gewijze plaats; — hierop maakte de dag van Leuthen eene uitzondering; doch men weet welk doel hier bereikt moest worden, en hoe vernuftig de koning den vleugel-afmarsch, dáár aangewend, in slaglinie-kolonnen ver- anderde: de manoeuvreer-vaardigheid der Pruisische troepen kwam dien dag in het helderste licht.

Ingevolge de voorschriften aan zijne ingenieurs gegeven, be- paalde de koning de afstanden welke de kolonnen onderling moesten houden, en deze mogten, als men in de nabijheid des vijands was, nimmer veel grooter dan een kwartier uurs uit- gestrektheid hebben. De ingenieurs werden gewoonlijk belast met het opzoeken der kolonne-wegen, en deden in den aan- vang grootendeels de dienst der staf-officieren. De zware ar- tillerie en de bagages hielden de groote of straatwegen, de overige troepen marcheerden dwars over de velden, wanneer de dorpswegen te ver van elkander gelegen waren; de marsch- kolonnen van een en hetzelfde korps waagden het niet om, ter opzoeking van begaanbare wegen, zich een half uur afstands van elkander te verwijderen. De koning bevond zich altijd bij de voorhoede, en liet dan voor den marsch van het leger de kolonne-wegen verkennen. De kwartiermakers der troepen waren altijd in de nabijheid van het groote hoofdkwar- tier, om, als het noodig was, onder opzigt der ingenieurs, de wegen te verbeteren, af te perken, bruggen te slaan, enz.

De marsch voor den slag bij Praag, verdient insgelijks eene bijzondere vermelding. Het korps van *Schwerin* brak tegen middernacht op en marcheerde in 4 kolonnen, 5 mijlen ver. *Frederik* stootte met eene 3de en 6de kolonne aan dit korps, en sloot aan hetzelfde aan; de vijand werd spoedig verkend, en dit gaf den koning aanleiding om zijne tegenpartij links te omgaan. *Schwerin* was toevalligerwijze regts afgemarcheerd en de beweging welke *Frederik* verordende, maakte een link- schen afmarsch noodzakelijk. Om nu aan de oogmerken des

konings te voldoen, sloeg de hertog van *Bevern* een tot dus verre onbekend taktisch hulpmiddel voor, namelijk het voor- uittrekken van den linker-vleugel, dat dan ook aangewend werd, en dat, sedert dien tijd, eveneens een burgerregt in de Pruisische evolutie-taktiek verkreeg. Men marcheerde alzoo slaglinies-gewijze links af, en nog eene halve mijl verder; — daarop zwenkten de pelotons regts in de linie, en tegen 10 ure 's morgens begon de slag, die weldra algemeen werd. Het doorsneden terrein, in de omstreken van Praag, lag geene hin- dernissen aan den marsch der troepen, noch zelfs aan het geschut en bagage, in den weg. Wel is waar, werden hier eenige mis- slagen begaan, doch de snelheid met welke dat leger, dat 64,000 man sterk was, onder de ongunstigste omstandigheden marcheerde en waarmede het zich in slag-orde stelde, ver- diende de hoogste bewondering des denkenden krijgsmans. Had *Frederiks* tegenpartij zich in zulke omstandigheden be- trokken gezien, dan had zij zich niet kunnen redden, terwijl de eerste haar geenszins tijd tot bezinnen zoude hebben over- gelaten. Ook had de groote koning bij deze gelegenheid, niet zoo als gewoonlijk, eene voorhoede uit alle wapenen zamen- gesteld, toen hij van de hoogte van Prosik links afmarcheerde, om onder Potschernitz te defleren; dit verzuim werd even- min door zijnen vijand ten nutte gemaakt, hoezeer deze het nu in zijne magt had, om de geheele manoeuvre in de war te brengen. Deze en dergelijke marschen, deed *Frederik* veeltijds in het gezigt zijner tegenpartij, als het ware om de geoefend- heid zijner troepen te doen bewonderen, en van den zedelij- ken indruk dien zij bij den vijand veroorzaakten, partij te trek- ken; daarenboven moet nog in het oog worden gehouden, dat de ongewoon groote bewegelijkheid der Pruisische troepen, derzelver vijand in het onzekere hielden, wat eigenlijk de be- doeling des veldheers was.

Bij den slag van Köllin, kwam de koning op het denkbeeld der echelons-vormen, waarvan hij bij Leuthen een hoogst voordeelig gebruik maakte (zie *Oeuvres Posth.*, Tome III, bladz. 258); sedert dien tijd werden zijne troepen bestendig in dezen gevechts-vorm geoefend.

Na den opmarsch volgde het voorwaarts rukken met ont- wikkelde linie, waarin de troepen het zoo verre gebragt had- den, dat 20 à 30 bataillons in ééne lijn, eenige duizenden schre- den voorwaarts konden rukken, zonder de rigting te verlie- zen. De kolonne als gevechts-vorm, werd — zoo als wij reeds gezegd hebben — nimmer aangewend. *Frederik* per- sifleerde den schok der kolonnen, en vermeende dat deze niets vermogt tegen zijne troepen, welke in het vuurgevecht geene weêrga vonden; ten teeken dat hij echter over dezen gevechts- vorm had nagedacht, en dien na rijp overleg verworpen had, strekte zijne *épître*, op bladz. 65 van het 7de deel zijner

Oeuvres posth. (*). De geopende of verspreide gevechts-orde, werd, om vroeger opgegevene redenen, door hem veracht, terwijl hij aan den anderen kant begreep, dat deze strijdwijze geenszins met zijn streven naar eene spoedige beslissing strookte, en eene nuttelooze tijdverspilling voortbragt. Dat de nieuwere krijgskundigen veel op hadden met de beide laatstbedoelde gevechtsvormen, laat zich begrijpen, omdat het gehele wezen der krijgvoering, maar vooral de zamenstelling der legers, geheel en al is gewijzigd geworden. De linie-taktiek, zoo als die door *Frederik* werd aangewend, is in onzen tijd geenszins meer te bezigen; onze volks- of nationale bewapeningen, en onze verslapte veeren der krijgstucht, hebben haar gedeeltelijk tot een onding gemaakt; maar dit geeft aan die nieuweren nog geenszins het regt om het den grooten tacticus als eene hoofdzonde aan te rekenen, dat hij geene kolonnen of tirailleurs bezigde. Deze hebben zich niet op het standpunt van zijnen tijd willen of kunnen plaatsen, anders zouden zij weldra hebben ingezien dat deze vormen in *Frederiks* krijgshuishouding, en met zijne tegenpartijen, *hors d'oeuvres* waren. Het eenige dat men hem met eenig regt kan verwijten is dat hij niet genoeg gewerkt heeft om een beter tegenwigt aan de ligte troepen zijner vijanden (vooral aan de Kroaten) te stellen. Door eene achtereenvolgende vermeerdering zijner ligte troepen en vrijkorpsen, en door zijne kernachtige voorschriften, welke hunne dienst regelden, trachtte hij wel is waar dit verzuim goed te maken, maar de ondervinding leerde hem dat hij daarvoor nog geenszins genoeg gedaan had.

Voor dat wij van de evolutie-taktiek der Pruisische infanterie afstappen, moeten wij nog gewag maken van eenen defensiven vorm, die toen reeds in hoog aanzien stond, namelijk de carré-stelling. Deze werd bij de Pruisen voor onoverwinnelijk gehouden, omdat zij in het vuurgevecht, even als door hunne vaardigheid in het manoeuvreren, een groot over-

wigt op hunne vijanden hadden. Uit dit gezichtspunt beschouwd, was de holle carré-opstelling een vorm, die in de volkomenste harmonie met de gebruikelijke linie-taktiek stond; ook zijn er weinige voorbeelden te vinden dat carrés door de ruitery zijn overhoop gereden, en die zeldzame voorbeelden moeten dan nog gezocht worden in omstandigheden, dat de infanterie hare patronen verschoten had, zoo als bij Lands-hut, in het jaar 1760, den terugtrekkende generaal *Fouqué* wedervoer. De Pruisische kavallerie, die anders niet ligtelijk vervaard raakte, was evenwel van oordeel, dat de aanval op carrés eene zeer gevaarlijke onderneming was. Groote of volle carrés, bezigde men niet, daar de voorschriften alleen van carrés van een bataillon melding maakten; — deze werd gewoonlijk uit de linie-opstelling, doch tevens als andere manoeuvres, met veel snelheid en orde gevormd.

De evolutien van *Frederiks* ruitery hadden, wat de open afmarschen betreft, veel overeenkomst met die der infanterie: Zoo was o. a. de alignements-marsch, het vooruitbrengen der vleugels en het deploijeren, in de wezenlijkheid, met die der troepen te voet gelijkvormig, terwijl ook hierbij de grootste orde en snelheid in de bewegingen tot grondslag strekte. Het karakteristieke van dit wapen moet voornamelijk bij deszelfs aanvallen gezocht worden. Deze werden gewoonlijk *en muraille*, d. i. zonder eskadrons-tusschenruimten, uitgevoerd. De kortste afstand was voor den stap, en de grootste voor den draf genomen, om de paarden op adem te brengen; op 100 à 200 schreden begon men den korten galop, die zich allengskens uitstreckte om de paarden aan te vuren, tot dat men eindelijk op ongeveer 60 schreden den schok-gangaard met de grootste onstuimigheid aanving. De officieren bleven voor het front, om door hun voorbeeld aan te moedigen, en lieten zich eerst op het laatste kommando: *marsch! marsch!* in het gelid opnemen. De geoefendheid der Pruisische kavallerie in zulke bewegingen, waarbij orde en snelheid zulk een noodzakelijk vereischte is, grensde aan het onbegrijpelijke, en toch klaagde *Frederik* dikwerf over zijne ruiters, en veegde ze — om ons zoo eens uit te drukken — dikwerf geducht den mantel uit. Dit had dan voornamelijk plaats, wanneer zij zich door hare uitstekende dapperheid had laten vervoeren om verder te gaan dan met de inzigten des konings strookte.

De rigting had altijd op den regter vleugel plaats, en het was alleen aan zulk eene geoefende kavallerie mogelijk om met linien van 23 en 50 eskadrons lengte op deze wijze de rigting te houden. De zevenjarige oorlog was voor dit wapen een schitterend tijdvak, omdat de groote man veel van dat wapen vergde, en hij daarmede, zooals bij Leuthen, Rosbach, Zorndorf en bij vele andere gelegenheden, zijne groote oog-

(*) Hier wordt onder anderen gezegd:

Les Thébains s'en servaient, et tous nos vieux auteurs

Trouvent cette ordonnance admirable et requise;

Sa masse enfonce tout et même dans Moyse

Vous voyez précéder les Juifs guidés par Dieu,

D'une colonne d'air, ou d'une colonne de feu.

Quelle érudition, s'écrioit tout le monde!

Science universelle! ô caboche profonde!

Mais le canon, monsieur, ce foudre des guerriers

Ecrase la colonne et flétrit ses lauriers:

Elle est détruite avant que d'agir — je m'en moque —

Comment la garantir? — Je marche, avance et choque. etc.

merken bereikte; zijne zorgen voor alles wat dat wapen aanging, en de belooningen die hij hetzelfde deed toekomen, waren echter altijd aan deszelfs verdiensten geëvenredigd. Uit zijne school kwamen ook eene reeks van voortreffelijke ruiterscheft te voorschijn, die niet weinig hebben bijgebragt om de Pruisische kavallerie op eene hoogte te voeren die vroeger nooit bereikt was, en die thans voor onbereikbaar wordt gehouden. Een *Seidlitz*, *Ziethen*, *Bülow*, *Lentulus*, *Puttkammer*, *Wartenberg*, *Driesen*, *Plater*, *Kleist*, *Belling*, *Werner*, en vele anderen, welke in dien tijd bijna gelijktijdig schitterden, zijn later slechts door enkele kopijen opgevolgd.

Voor de artillerie bestond destijds geene manoeuvre-taktiek, omdat zij geen reglement had en in vreedetijd paarden miste, om zich in het manoeuvreren te kunnen oefenen. Zij volgde derhalve de infanterie op eene zeer eenvoudige wijze. Intusschen verdiende hare werkdadigheid in het vuur den meesten lof, waarvan wij later, bij de beschouwing der strijdwijze, nog iets naders zullen vermelden.

In zoo verre de opstelling en beweging als het hoofdzakelijke der manoeuvre-taktiek kan beschouwd worden, gelooven wij daarvan genoeg gezegd te hebben om *Frederiks* veldtogten met eenige vrucht te kunnen bestuderen; te meer daar wij later nog het een en ander meer bijzonder moeten behandelen: wij moeten alsnu nog met een enkel woord over de vuren der infanterie spreken.

In den slag bij Mollwitz, had *Frederik* voor het eerst het groote overwigt van zijn infanterie-vuur boven dat zijner tegenpartij kunnen waarnemen, en van dien tijd af had hij het er bijzonder op toegelegd om dat overwigt door veelvuldige oefeningen te verhoogen. De gevolgen be kroonden zijne moeite, en hoezeer er kapitale gebreken — die wij vroeger hebben opgegeven — bij deze oefeningen bleven bestaan, leverden zij echter iets zoo eigenaardigs op, dat eenige krijgskundige schrijvers vermeenden het *ineen smeltende* der Pruisische krijgstuicht, linie-opstelling en het infanterie-vuur, onder de bijzondere benaming van de Pruisische *vuur-taktiek* te moeten doen kennen. Deze benaming drukt ook, naar ons inzien, meer dan die van linie-taktiek, het karakteristieke van *Frederiks* oorlogs-methode uit.

Het pelotons-vuur werd het meest beoefend en aangewend; zag men echter dat er grootere salvo's noodig waren, vooral om kavallerie-aanvallen af te slaan, dan bezigde men het divisie-vuur (van twee pelotons te gelijk). Het bataillons-vuur, maakte eene uitzondering, en werd bij het staan in vaste posities, achter retranchementen, aanbevolen, om den wijkende vijand, zoo als de koning zich uitdrukte, « eene gelukkige reis te wenschen.» In het rotten-vuur (*Hecken-*

feuer) werd de infanterie eveneens geoefend, doch als een *pis-aller* dat men zooveel als mogelijk was moest vermijden; dit laatste strookte ook geenszins met het hoofdbeginsel der krijgstuicht. De grootste regelmatigheid werd geveerd zoo lang men op zekeren afstand van den vijand stond, en was er nu en dan een man die vóór of na het kommando zijn geweer aftrok, dan werd deze zeer streng gestraft; eerst in het hevigeste slag-gewoel, als er vele officieren gevallen en de strijdende partijen elkander zeer nabij waren, dan hield het zoogenaamde appel op. In die oogenblikken had het rotten-vuur als van zelf plaats; doch deze waren voorbijgaande, omdat de kavallerie doorgaans bij zulke gelegenheden aan de beurt kwam.

(Het vervolg hierna.)

VERSCHEIDENHEDEN.

Het Belgische gouvernement, dat in den laatsten tijd vele verbeteringen in de zamenstellende deelen van deszelfs leger heeft ingevoerd, heeft nu onlangs eene soort van normaal-onderwijs voor onder-officieren en soldaten daargesteld. Deze school, die te Mechelen gevestigd is, moet eene nabootsing der Pruisische leer-bataillons en leer-eskadrons zijn, en wanneer die inrigting dezelve uitkomsten als de Pruisische oplevert, dan zal men daarvan voorzeker onschatbare voordeelen trekken.

Een zekere heer *Ettrik* heeft onlangs in Engeland nieuwe proeven genomen omtrent het bruin-maken der gewone infanterie-geweren, waarvan hij in de vergadering van een wetenschappelijk genootschap te Londen verslag heeft gedaan. Het Engelsche tijdschrift *the Athenæum* zegt daarvan het volgende: Het bruinmaken der geweren wordt verkregen door op het ijzer een vernis van ijzer-oxyde te brengen, en dit oxyde te kleuren. Het is den heer *Ettrik* gelukt om bruineersels van onderscheidene kleur-schakeringen daar te stellen, niet alleen van bruine, maar ook van eene zwarte kleur. Daartoe neemt hij één deel salpeterzuur op 100 deelen water, waarmede hij de geweerloopen bestrijkt, die vooraf goed gepolijst, en door middel van fijnen kalk van alle vetdeelen moet gezuiverd zijn. Er moet voornamelijk toegezien worden, dat de ijzer-oppervlakte gelijkmatig en slechts even bevochtigd wordt; daarna worden de geweerloopen één uur, of langer, aan den zonneshijn blootgesteld. Nadat men dit eenige malen herhaald heeft, wordt het overvloedige roest, door een kratsborstel van fijn ijzerdraad gemaakt, afgenomen. Deze manipulatie acht of tienmaal herhaald hebbende, heeft men gewoonlijk eene schoone bruine kleur verkregen, die nu, om aan dezelve het roestige aanzien te benemen, verder moet gekleurd worden.

Hiertoe neemt men één grein salpeterzuur-zilver op 500 deelen water, en daarmede wordt nu even zoo gehandeld, als bij het bruinieren is gevolgd; namelijk het plaats van den loop, na elke bevochtiging (die tot 6 à 7 malen herhaald wordt) in den zonnenschijn en het zacht borstelen met den kratsborstel, waarna men de looppen met was polijst.

De *Allgemeine Militär-Zeitung* van den 14den dezer, bevat eenen brief uit Berlijn geschreven en van den 1sten April gedateerd; — dezelve is van den volgende inhoud:

« De groote verandering in het kommando van het leger is sinds gisteren het onderwerp van alle gesprekken, en sedert vele jaren heeft er zulk eene algeheele omkeering in de bezetting der hoogere aanvoorders-posten niet plaats gehad. Niet minder dan 9 divisien en 12 brigaden, een nog grooter aantal regimenten en de gewigtigste vestingen, hebben nieuwe chefs verkregen. Een der uitstekendste officieren van ons leger heeft mij verzekerd, dat het publiek niet konde beoordeelen, hoe voortreffelijk en met welk een tact en geheimhouding deze groote verandering bewerkt en uitgevoerd is geworden. De keuze des konings heeft zich hierbij alleen en uitsluitend bepaald tot verdiensten en karakter, terwijl het ancienneteits-stelsel, dat vroeger bij het militaire wezen en in het burgerlijke zoo stipt was opgevolgd, hier volstrekt buiten aanmerking is gelaten. Het overspringen van enkele oudere officieren was dus niet te vermijden; doch het is alleen door deze wijze van bevordering mogelijk dat het leger, ook in tijd van vrede, van onder af hernieuwd en jong en krachtig gehouden wierd. Het is opmerkelijk, dat er zich onder de begunstigten vele opper-officiëren bevinden, die het Roomsche geloof belijden, waardoor het op eene sprekende wijze bewezen wordt, dat des konings onpartijdigheid geenszins op het dwaalspoor is kunnen gebragt worden door de pogingen der ultramontaansche dagbladen, om wantrouwen te doen ontstaan. Als eene geheel ongewone bijzonderheid is aan te merken, dat drie koninklijke prinszen het kommando over legerkorpsen hebben afgegeven, en de inspectie over zoogenaamde leger-afdeelingen* (elk van twee legerkorpsen) hebben op zich genomen; hierdoor is hun werkkring uitgebreider en tevens aangenaamer geworden. Prins Karel is nu nog de eenige welke aan het hoofd eens legerkorps (het vierde) gebleven is; men verwacht echter dat ook dezen vorst, de nog onbezette inspectie spoedig zal worden opgedragen.»

Wanneer wij van onzen kant, de gebeurtenissen welke in de Rijngraven en in de provincie Posen hebben plaats gehad, en de moeilijkheden waarin het Pruisische gouverne-

ment gewikkeld is geworden, overwegen, dan gelooven wij te kunnen aannemen, dat de Pruisische monarch het gezegde van *Ségur*:

« Les grands malheurs font sentir le besoin des grands talents » indachtig is geweest. Eene te naauwgezette inachtneming van de ancienneteit bij de bevordering in de hoogerangen, had in Pruisen, even als elders, het overgroot nadeel gehad, van vele afgeleefde, en wat erger is, voor hunne betrekkingen niet geschikte aanvoorders, op de eminentste posten te brengen. In tijd van vrede en volmaakte binnenlandsche rust, als alles den ouden gewonen ontzenuwden slenter gaat, moge dit stelsel eenen glimp van regtvaardigheid hebben, maar op de keper beschouwd, blijft het altijd nadeelig voor den staat; — want een slechts tamelijke regiments-chef, op zijne beurt brigade-kommandant wordende, zal voorzeker in meer gevorderden ouderdom er niet op verbeteren, en zijn ontzenuwd ligchaam en bekrompen geestvermogens zullen op de oefeningen en krijgsgeschied zijner ondergeschikten, den noodlottigsten stempel drukken. De nu gekende woelingen van eene magtige partij, die, door den geest des tijds aangevuurd en ondersteund, aan het Pruisische gouvernement stout het hoofd durft bieden, schijnt die regering indachtig te hebben gemaakt, dat het welligt ook haar konde gebeuren, wat zij bij bondgenooten zoo lijdelyk heeft aangezien. Zag zij toenmaals de noodzakelijkheid niet in, van in tijds maatregelen te nemen, om — al ware het ook buiten de grenzen van haar gebied — dusdanige pogingen krachtig te helpen fnuiken, dan toch ligt in den bedoelden maatregel het bewijs, dat zij voor hare eigene huishouding de voorzieningen niet versmaadt, die de ondervinding van anderen als nuttig heeft leeren kennen. Dat de koning van Pruisen bij deze gelegenheid zijn zwak voor velen zijner oude tijdgenooten heeft opgeofferd aan hoogere belangen, moet misschien daaraan toegeschreven worden dat deze belangen thans zeer dringend eene dusdanige opoffering vergden. Welligt heeft Z. M. zich de groote en geduchte les, bij Jena ontvangen, bij tijds herinnerd. Deze maatregel heeft echter niet alle generaals of opper-officiëren van hooge jaren, zonder onderscheid, getroffen, — daar zij zelfs op jongeren is toegepast; — alleen de oude afgeleefde en diegenen welke men geene aanvoorders-bekwaamheden, of genoegzame karakter-sterkte toekende, behoorden tot de lijdende partij. Voor zoo verre het ons is vergund, een oordeel te vellen over de onderhavige gebeurtenis, komt het ons voor, dat billijkheid en eene gezonde staatkunde bij deze nieuwigheid zijn in het oog gehouden; immers de ancienneteit verliest al hare regten, wanneer zij geene andere dan deze aanspraak kan doen gelden. Het zijn echter geenszins de hooge

jaren die eenen hoofd-officier het regt op bevordering doen verliezen, maar wel de ongeschiktheid om langer eene betrekking te bekleeden, die eene aanhoudende werkdadigheid van ligchaam en geest vergt; blijft deze bij het klimmen der jaren aanwezig, dan is de anciënniteit een onmiskenbaar regt, dat een ieder moet eerbiedigen. Dit beginsel heeft tot grondslag der Bovenbedoelde bevordering gestrekt.

De aanmerkingen welke op de nieuwe voorgestelde kleeding en uitrusting onzer kavallerie zijn gemaakt, zijn, naar wij vernemen, dezer dagen aan het departement van oorlog opgezonden. Tot nog toe zijn wij onwetend tot welke opmerkingen de korte dragt dezer nieuwe modellen heeft aanleiding gegeven; doch het is te hopen, dat de chefs der regimenten, den wijzen maatregel, welken in dezen door het bestuur genomen is, zich zullen hebben weten ten nutte te maken. Nu toch zal men het ministerie niet ten laste kunnen leggen, dat het zonder in achtneeming van de publieke opinie en zonder de ondervinding te raadplegen, is te werk gegaan. Eene commissie van officieren heeft de voorstellen gedaan; dezelve zijn, na vrij langdurige beraadslagingen, geconfectionneerd, en ter beproefing opgezonden; van het verslag daarvan zal het nu afhangen, in hoeverre die voorstellen aanneembaar zijn. De modellen die wij gezien hebben, voldeden vrij goed aan het oog; doch wanneer wij eenige derzelve aan de overweging van al of niet doelmatigheid toetsen, dan gelooven wij, dat er nog wel iets op zoude vallen aan te merken. Vooreerst kwam het ons voor, dat men bij het voorstellen der modellen niet altijd indachtig is geweest aan den last dien het paard moet dragen; evenmin als aan het daarstellen der minst mogelijke volumineuse bepakking. Immers, wanneer er reeds vroeger geklaagd werd, dat de mantels te zwaar en te hoog pakten, dan klinkt het eenigzins zonderling, dat men de mantels alsnu vergroot heeft; daarenboven is de afvallende kraag voor den kavallerist een kleedingstuk, dat hem het gebruik zijner wapens ontzegt, en dat, vooral bij sterken wind, hem dikwerf zal beletten zijn paard te besturen. Heeft men hier het uiterlijk niet eenigzins, en wel ten nadeele van het doelmatige, willen verfraaijen? Zoude een wijde kapotjas, die aangetrokken of omgehangen konde worden, met den, alsnu voorgestelden, hoogen opstaande kraag, in de mouwen en aan het bovenlijf met eene dunne *impermeable* stof gevoerd, en die men achter aan de taille met plooijen konde inschuiven, niet veel doelmatiger zijn? Een zoodanige jas zou den ruiter in staat stellen, zijne patroontasch en karabijnriem over denzelfden gehangen — ook bij het gure regenachtige weder, even als de infanterie, met den kapotjas aan, van zijne wapens gebruik te maken. Met den nu voorgestelden mantel, die moeije-

lijk te rollen en moeilijk te pakken is, kan hij niet in gevecht komen, of zich daarvan op marschen tegen den vijand bedienen. En wat het fraai uiterlijk betreft, och, mijne heeren! bedenk dan toch dat de mantel geene parade-tenuë is, en alleen dient om den man tegen het gure natte weder eenigzins te beschutten! Een tweede kleedingstuk dat voor de verrijting van kleine dienst-werkzaamheden bestemd is, en dat men dus evenmin als een parade-tenuë kan aannemen, had ook ligter en minder kostbaar kunnen gemaakt worden: namelijk het stalbuis. Eilieve, waartoe die dubbele rij knopen en dien breeden overslag? Heeft men welligt den ruiter van den infanterist willen doen onderscheiden, en wel ten nadeele van man en paard? en hem zelfs willen onderscheiden als de man staldienst doet, of onder zijn pak hooi, stroo of zak haver, fraai bestoft, langs 's Heeren wegen loopt! Geeft den ruiter een smaakvol en doelmatig parade-tenuë en hoofdtooiel, een *goed* paard tusschen de beenen, dat *ligt* *bepakt*, *goed* en *ligt geharnacheerd* is, eenen *goed* beredeneerden en voor de dienst *juist berekenden stang* in den mond heeft, en stel er, als men dan volstrekt de ruiterwaardigheid in de schaal wil leggen, een infanterist naast, dan zal men immers geen bril noodig hebben om het verschil te zien.

Ten tweede, kwam het ons voor dat men niet altijd het veld-gebruik bij de voorstellen heeft in het oog gehouden; immers de rijbroek met de *drie biezen* geeft twee zeer onnutte naden, maakt de confectie en [het onderhoud dezer broeken moeilijk en kostbaar; en waartoe dienen de biezen? De rijbroek dient voor exercitie, staldienst en veldgebruik; de voornaamste vereischten zijn dus sterkte, het minstmogelijke onderhoud, gemakkelijk in de vervaardiging en aan het lijf; in het veld moet de ruiter des noods zelf zijne broek in elkander weten te zetten, als zij slechts torgesneden is (*): weinig naden en geene uitmonsteringen staan alzoo, onzes inziens, op den voorgrond. De ordonnans-broek streelt op eene voldoende wijze de ruiter-coquetterie; — bij exercitiën, bij staldienst, fourageringen, of in het veld en in het gevecht, wordt de aandacht des ruiters door andere voorwerpen bezig gehouden. Intusschen zullen deze opmerkingen voorzeker over-

(*) Voor den veldtogt van 1813, kregen de rijdende artilleristen van de batterij welke de tegenwoordige generaal-majoor *List* in der haast in Parijs moest formeren, hunne rijbroeken, gesneden, op marsch mede, en voor dat de batterij te Dresden aankwam, waren alle broeken gemaakt. Vele artilleristen deden het zelve, anderen lieten het door hunne hospits in de nachtkwartieren successivelijk doen.

nodig zijn, daar men hier gerust zal mogen vooronderstellen, dat de ondervinding en het gezond verstand bij de beoordeeling zal hebben voorgezeten.

Ware het echter nu ook niet te wenschen, dat er van de andere wapens insgelijks commissiën benoemd wierden, om eenige noodzakelijke wijzigingen in de kleeding en uitrusting voor te stellen en te doen beproeven? Naar het oordeel van vele zaakkundige officieren, zouden daarbij vele verbeteringen kunnen aangebracht worden, zonder veel nadeel aan de schatkist, noch aan den man zelve, te veroorzaken. Bij deze en gene opmerkingen omtrent de kleeding en uitrusting der infanterie-troepen, die wij van tijd tot tijd ontvangen, en waarvan wij bij gelegenheid een geheel zullen leveren, is ons van vele kanten verzocht, een wensch kenbaar te maken ten voordeele der infanterie-officieren, en die zeer gemakkelijk te vervullen zoude zijn. Aan de officieren der artillerie, genie en de keurtroepen der infanterie namelijk, is bij koninklijke besluiten toegestaan, om, buiten dienst, staande of hangende pluimen op de hoeden te dragen; de linie-infanterie-officier is daarvan alleen uitgesloten. Deze uitzondering heeft iets stootends, en onwillekeurig wordt hier aan het hoofdkorps van het leger een ondergeordend relief gegeven. Wanneer nu de infanterie-officier reeds in tractement, in gemis van residentie-toelagen, onaangenamer dienst, enz., bij die van andere wapens eenigzins achterstaat, dan is het wel niet met de billijkheid overeen te brengen, hem daarenboven het dragen van versierselen, waarmede hij zijne krijgsmakkers bij de troepen te voet, buiten dienst zijnde, ziet prijken, te ontzeggen. Wij voldoen te gereeder aan het opnemen van dezen wensch, daar het ons voorgekomen is, dat dezelve vrij algemeen gekoesterd wordt. Welligt zal men zeggen, dat dit nietigheden zijn, maar zulke nietigheden hebben dikwerf veel invloed, en juist omdat het kleinigheden zijn kan daaraan des te gemakkelijker voldaan worden:

« D'un rien de plus, d'un rien de moins,
Dépend le succès de nos soins.»

Een onzer dagbladen, onlangs de voordeelen eener toetreding van Oud-Nederland tot het Deutsche verbond betoogende, vermeende, dat het, in het vooronderstelde geval, mogelijk zoude zijn, om groote bezuinigingen te maken in de uitgaven voor ons krijgswezen. Deze bezuiniging zoude zich niet alleen uitstrekken tot eene groote vermindering onzer nationale strijdkrachten, maar ook tot het bezetten en onderhouden onzer voornaamste grensvestingen. Het sprak nu wel van zelf, dat dit gedeelte van het betoog onze aandacht moest trekken, omdat het een thema was, dat wij op zoovele verschillende

wijzen hebben hooren variëren, en dat voorzeker aan eenige onzer landgenooten zeer aangenaam in de ooren zal klinken. Bij ons had het geenszins diezelfde uitwerking, niet omdat wij in de tegenwoordige oogenblikken zoo regtstreeks de argumenten van dat blad willen betwisten, maar omdat bij ons de strekking der publieke opinie kennende, de gegronde vrees moest opkomen, dat de toegangen van het lieve vaderland en de gedecimeerde rijen van het leger van den staat, zoo geheel open zouden staan voor alle vreemde liefhebbers van ons krijgswezen. Wij nu, die eene bijzondere hoogachting koesteren voor onze Duitsche krijgsmakkers, die hunne kennis en ondervinding op hooge waarde schatten, en die aan het vrij groot aantal Duitsche officieren, welke onze leuze dragen, en hun bloed veil hebben gehad voor onze regtvaardige zaak, van harte het Nederlandsche burger- en legerregt toekennen, zouden echter even gaarne zien, dat die toegangen als nu voor altijd gesloten bleven. Ook dit is een wensch die door allen gekoesterd wordt, welke op den naam van Nederlander trotsch zijn, en die zich wel in staat achten om het eigen erf, ook in het belang van waarachtige bondgenooten, te verdedigen. — Wat Nederland daarvoor reeds gedaan heeft, is te wereldkundig om hier te herhalen. De zaak van eenen anderen kant beschouwende, dan zien wij vooreerst niet in, waarom de Nederlanders zoo gretig zouden zijn, om zich zoo *à tête perdue* in de armen van het Duitsche bondgenootschap te werpen; immers de verplichtingen die zij aan dien kant te vervullen hebben, zijn ligt, zeer ligt, bovenmate ligt! Intusschen blijft het behandelde onderwerp eene ernstiger overweging wel waardig, en dan zoude het nog te bezien staan, of het tegen niet veel zwaarder dan het voor woog. Tot het aanslaan van dien ernstigen toon, kwam ons echter het tijdstip niet zeer gunstig voor, en wij laten aan het beter oordeel van anderen over, om te beslissen, of het zoo wèl geschreven blad hiervoor een gunstig oogenblik gekozen heeft. De mededeeling van onzen waardigen minister van buitenlandse zaken lag nog te onverteerd in de maag, om zulke snaren aan te raken. Ons beperkt oordeel derft ook welligt den juiststen tact, om het fijne van de zaak te vatten, daar wij in onze krijgsmans-eenvoudigheid zouden zeggen, dat het betoog der voordeelen van het bezetten onzer grenzen en grensvestingen door Duitsche bondstroepen, een allerdisparaatst contrast maakt met hetgeen Zijne Excellentie over de questie van het Grünwald heeft voorgedragen. Is het nu de nabijheid van het Mast-, Lies- en andere bosschen, die ons voor den geest spiegelde, dat, indien Breda eens eene bondsvesting wierd, er meer zulke misselijke questiën konden opgeworpen worden, die de ijverige administrateurs dezer domeinen, *volens volens*

het lidmaatschap van het genootschap der werkeloosheid zouden opdragen? Hoe het ook zij, de voorgestelde corroborative remedie scheen ons te onsmakelijk, riekte *etwas* te anti-nationaal, dan dat wij er zoo dadelijk van zouden hebben willen proeven; welligt komt het ter gelegener tijd nog eens bij ons op, om dit tonisch middel te analyseren . . . . . voor de liefhebbers van vreemde zaken.

In de *Milit. Liter. Zeitung* van 1837, bladzijde 190, komt de beschrijving en beoordeeling van eenen afstands-meter voor, welke door den verdienstelijken Pruisischen artillerie-kapitein, Docter *Moritz Meijer*, door zijne geschriften reeds zoo gunstig bij ons publiek bekend, is ontworpen.

De samenstelling van dit werktuig berust, even als de Sextant, op de bekende eigenschap van het, op eene gepolijste oppervlakte teruggekaatst licht, namelijk: dat de hoek van terugkaatsing gelijk is aan dien van invalling.

Volgens de beschrijving van 1837, bij *Mittler* te Berlijn verschenen, komt het gebruik hoofdzakelijk op het volgende neder:

Zich in een punt *a* bevindende, verlangt men den afstand van een ongenaakbaar punt *b* te weten? Met het instrument in *a* aan het oog te leggen, neme men daartoe in de verte zeker voorwerp *c*, in eenen loodregten stand op *ab*. Dit rigtingsvoorwerp *c* sterk in het oog houdende,

gaat men in de strekking *ac*, met gelijkmatigen pas-afmetende, voort, en inmiddels den spiegel, door het aanschroeven, eene andere hoekstelling, met betrekking tot de *as* des werktuigs gevende, tot dat men in zeker punt *d* komt, waar men op den spiegel de voorwerpen *a* en *c* ziet te zamen komen, even gelijk zulks, bij het gebruik maken des Reflectors, plaats heeft, als wanneer men de van *a* tot *d* afgetelde passen met een aangewezen getal vermenigvuldigt. — Ware in de loodlijn *ac* geen voorwerp tot het nemen der rigting voorhanden, dan wordt *ac* afgebakend; — *ac* kan zoo wel ter linker- als ter regter zijde van *ab* genomen worden. — Bestaat het geval dat men zijdelings van *ab*, noch rechts, noch links, geenen loodregten uitgang hebbe van waar de waarneming kan geschieden, dan kan men geen gebruik van dezen afstands-meter maken, welke lovendien altijd, opzigtens de juiste bepaling des afstands *ab*, nog wel met zekere *grosso modo* zal gepaard gaan (*).

De prijs is 10 Pruisische daalders (met het foudraal $\frac{2}{3}$ Rthlr. meer) en wordt op eene zeer solide en keurige wijze bearbeid door den instrumentmaker *Stapholz*, te Berlijn, Charlottenstrasse, n°. 15. — Deze afstands-meter in zijn foudraal, kan in een roszak medegevoerd worden.

(*) Een door veldmetingen, verkenningen en bij-manoeuvres geoefend oog, is, onzes erachtens, voor den krijgsman reeds een vrij naauwkeurige en voorzeker allerschoonste afstands-meter, terwijl, waar het op naauwkeurigheid aankomt, toch op oneindig vele andere geometrische handelwijzen, dadelijk eenen afstand tot eenig ongenaakbaar terreinpunt te bepalen is. Om op eenen effen bodem den afstand van eenige bekende voorwerpen, *b* uit *a* te schatten, en zonder dit laatste standpunt te verlaten, is reeds in *Milit. Spect.*, II. D. bl. 21, als ook in de *Bijdrage tot de Versterkingskunst* van den ingenieur-kapitein *J. G. W. Merkes*, bladz. 84, door een zeer eenvoudig, niet kostbaar en tevens nog als veldkijker dienend werktuig, opgegeven.

KRIJGSKUNDIG LETTERNIEUWS.

Tactique de la cavalerie, par le comte von BISMARCK, etc., suivi d'elemens de manoeuvres pour un regiment de cavalerie, traduit de l'allemand, sur la deuxieme edition; revue et corrigee par MAX. J. DE SCHAUBURG, chef d'escadron aux chasseurs de la Marne, etc. Bruxelles, Librairie militaire de J. B. Petit. 1838, in 8°, 324 pages.

Dit werkje behoort mede tot de collectie krijgskundige werken, welke sedert eenigen tijd te Brussel wordt uitgegeven, en waarvan onze uitgevers de depôt-houders zijn. De schrijver van het oorspronkelijke werkje is een van de weinige mannen, die genade gevonden hebben bij het Fransche krijgskundige publiek, dat anders te zeer met de voortbrengselen van het eigene vernuft is ingenomen, om zich door vreemdelingen te laten geleiden en leeren. Als sijne opmerker, zaakkundig krijgsmann, en ijverig auteur, stond hij reeds voor lang bij het Duitsche ruiterspubliek bekend, en de vruchten van zijnen werkzaam geest werden aldaar met welgevallen opgenomen. Of nu de bijzonder goede ontvangst, welke aan zijne werken in Duitschland ten deel viel, niet een weinig medegewerkt heeft om hem op eene hoogte te voeren, waarop hij niets dan zijne eigene denkbeelden zag, zoude nog te bezien staan; vele daarvan dragen voor 't minst den stempel van overgroote vooringenomenheid met de kinderen van eigen vernuft. Intusschen kan men met grond beweren, dat hij — al was ook niet alles even uitgewerkt — veel goeds heeft voortgebracht; wat meer zegt, dat hij de Wurtembergsehe cavallerie voortreffelijk te zamengesteld en voorbeeldig geoefend heeft. Toen hij het werkje schreef, welks vertaling wij hier aankondigen, was hij nog slechts kolonel van een regiment Wurtembergsehe kavallerie, en ijverig werkzaam om zich eenen naam te maken. Onder dezen invloed bewerkt, moest het ook de kenmerken dragen van doordachte theorie, met grondige praktische kennis gepaard, en in dat opzigt vond het veel bijval van den kant der Deutsche kavallerie-officieren.

Het werkje is in twee hoofd-afdeelingen gesplitst, wordende in het eerste de eigenlijke *tactiek* der kavallerie, uit een algemeen oogpunt overzien, en de voornaamste tijdperken der geschiedenis van dat wapen behandeld; de tweede hoofd-afdeeling is toegewijd aan de grondbeginselen der manoeuvres.

Eene uitvoerige of volledige behandeling van het onderwerp moet men hier niet verwachten, ook was dit niet mogelijk voor het kleine bestek dat de schrijver had aangenomen. Grootendeels zijn het slechts grondtrekken, of een *c a n e v a s* ter verdere aanvulling, doch deze zijn goed gekozen, fiks geschetst en duidelijk voorgedragen. Wat aan de volledigheid ontbreekt, doet zich door omtrekken vermoeden; in één woord, het is geen leerboek, maar eene handleiding, die voorzeker in de verzameling eens kavallerie-officiers mag worden opgenomen, en die voor 't minst met genoegen zal herlezen worden. Voor zooveel wij ons het oorspronkelijke werkje herinneren, is hetzelfde getrouw vertaald, en het Fransche kleed ontsiert het geenszins, daar de stijl ons bij uitnemendheid beviel. De Brusselsche uitgever heeft er een goedkoop boekje van willen maken, opdat het voor de minstvermogenen verkrijgbaar zoude zijn (voor *f* 2,50 afzonderlijk genomen); daardoor hebben de 20 platen welke bij het oorspronkelijke werk behoorden en die bijzonder goed waren uitgevoerd, een minder fraai uiterlijk gekregen, waarvan sommige zelfs *horrible* zijn; de duidelijkheid heeft er echter minder door geleden.

B I J L A G E X,

Behoorende bij den Militairen Spectator, 6de Deel, n°. 10.

(Maand April, 1838.)

LAATSTE BENOEMINGEN, OVERPLAATSINGEN EN VERANDERINGEN BIJ HET LEGER.

BENOEMD:

Tot adj.-paardenarts in het vaste kader van het veterinaire personeel bij het leger: de tijdelijke adj.-paardenarts J. W. Scholten, van de batt. veld-art. n°. 8, en de tijdelijke adj.-paardenarts L. P. Wupperman, van de batt. rijd. art. n°. 10. Bij het bat. vrijw. art.: tot tijd. offic. van gez. der 2de kl., de chir. maj. Dr. J. T. Nieuwenhuizen, van de 1ste afd. mob. Geld. schutt, uit welke laatste betrekking aan hem eervol ontslag wordt verleend. Bij de 9de afd. inf.: tot komm. van het res.-bat., de maj. A. Keer, van de 17de afd. inf., thans adj. luit.-gen. de Man, opperbev. der vesting Grave. Bij de afd. gren.; tot kap.: de 1ste luit.-adj. A. van Citters, van de afd. Bij de 7de afd. inf.; tot kap.: de 1ste luit. W. J. Knoop, van de 13de afd. inf. Bij de 13de afd. inf.; tot kap.: de 1ste luit. en afd.-adj. J. Spruit, van de 2de afd. inf. Bij de 17de afd. inf.; tot kap.: de 1ste luit. C. H. Happé, van de 14de afd. inf., thans adj. bij het 1ste bat. der 3de afd. mob. Z. H. schutt. Tot adjudanten; bij den luit.-gen. de Man, opperbev. der vesting Grave: de 1ste luit. A. H. Lieshout, van de 7de afd. inf.; bij den gen.-maj. Klerck, komm. van de 2de brig. der 1ste div. inf.: de kap. J. W. Walther, van de 13de afd. inf.; bij den gen.-maj. O. J. H. Graaf van Limburg Stirum, kommanderende de 2de brig. van de 3de div. inf.: de 1ste luit. A. Simons, van de 14de afd. inf.; bij het 1ste bat. der afd. Utr. schutt.: de 1ste luit. W. A. Rappard, van de 18de afd. inf. Bij de milit. geneesk. dienst in de Oost-Indië; tot offic. van gez. van de 3de kl.: de burgerlijke geneesk. C. J. Serlé en C. C. Schutte. Bij het leger in Oost-Indië; tot 2de luit.-kwart.: de serg. J. J. van Emmerik, van de 9de afd. inf. Tot adj.; bij den gen.-maj. van Duijne, kommanderende de 1ste brig. van de 2de div. inf.: de kap. J. Scheltus, afd.-adj. bij de 14de afd. inf. Bij de afd. gren.; tot afd.-adj.: de kap. A. van Citters, van de afd.; bij het 1ste bat., tot adj.: de 1ste luit. L. van Bronkhorst, van de afd. Bij de 2de afd. inf.; tot afd.-adj.: de kap. P. R. van der Beek, van de afd. Bij de 14de afd. inf.; tot afd.-adj.: de 1ste luit.-adj. A. van Helden, van de afd.; tot bat.-adj.: de 1ste luit. H. J. van der Meulen, van de afd. Bij het reg. ligte drag. n°. 4; tot 1ste luit.: de 2de luit. op non-activiteit C. G. Klamburg. Bij de 2de afd. inf.; tot 1sten luit.: de 1ste luit. op non-activiteit P. J. Crans.

VERPLAATSINGEN.

Bij het reg. lans. n°. 10: de tijdelijke adj.-paarden-arts W.

J. C. Hekmeijer, van het bat. art. transporttr. Bij het bat. art. transporttr. om dienst te doen bij het reserve-park te Heusden, de adj.-paarden-arts J. J. M. Wagelmans, van het reg. lans. Bij de 13de afd. inf.: de tijdelijke offic. van gez. van de 2de kl. C. N. van Enspeijk Kleijnhoff, van het bat. vrijw. art. Bij de 2de afd. inf.: de majoor J. du Puij, van de 9de afd. inf., thans komm. het 2de bat. van de 2de afd. mob. noordh. schutt. Bij de 17de afd. inf.: de maj. J. H. A. J. Stael van Holstein, van de 18de afd. inf., thans komm. het 1ste bat. van de 2de afd. mob. Groningsche schutt. Bij het depôt van de 13de afd. inf.: de kap. J. M. Hamers, van het 1ste bat. der afd. Bij de 7de afd. inf.: bij een der veld-bataillons: de 2de luit. Hopmans, van het depôt der afd. en gedet. bij het depôt der 2de afd. inf. Bij het 1ste bat. jag.: de 2de luits. P. F. de Bordes, van de 14de afd. inf. en S. Crommelin, van de 18de afd. inf. Bij de 13de afd. inf.: de kap. J. H. Salomon, van de 5de afd. inf., laatstelijk gedet. bij het korps jag. van Cleerens. Bij de 10de afd. inf.: de luit.-kol. J. W. Techters, van de 2de afd. inf. Bij de 2de afd. inf.: de maj. J. J. Wagenaar, van de 10de afd. inf. Bij de 10de afd. inf.: de maj. W. C. H. Meijners, van de 17de afd. inf.

TITULAIRE RANG VERLEEND, ZONDER BEZWAAR VAN 'S RIJKS SCHATKIST.

Die van maj. aan den 1sten kap. C. D. Vaillant, van het korps ingen., min. en sapp., en aan den gepension. kap. J. Doesburg.

EERVOL ONTSLAGEN.

De tijdel. offic. van gez. van de 3de kl.: F. Morson, van een der ambulances bij het leger te velde. De kap. L. Hartt, van de afd. gren. uit de betrekking van afd.-adj. De ritm. P. H. Baron Taets van Amerongen, van het reg. ligte drag., n°. 5.

NON-ACTIVITEITS-TRACTEMENT VERLEEND, AAN:

Den 1sten luit. H. J. J. C. In de Betou, plaatsel. art. komm.; in de vesting Brielle en te Hellevoetsluis; den 1sten luit. G. W. Aberson, van de 10de afd. inf.; den luit.-kol. A. van den Heuvel, van de 10 afd. inf.

TIJDELIJK OP NON-ACTIVITEIT GESTELD.

De kap. B. J. H. van Hopbergen, van het depôt der 13de afd. inf.

OVERLEDEN.

De kap. Arnold, van de 10de afd. inf.; de 1ste luit. op non-activiteit H. J. J. C. In de Betou; de 1ste luit. Te Water, van de comp. werk. en hospit. soldaten; de 1ste luit. Montanus: van de 12de afd. inf.

